

Koronapandemian vaikutukset yhdenvertaisuuden toteutumiseen

Koronapandemian vaikutuksia on tarkasteltava myös yhdenvertaisuuden näkökulmasta: miten pandemia ja sen torjumiseksi tehtävät toimet sekä jälkihoito vaikuttavat eritaustaisten ihmisten elämään ja oikeuksien toteutumiseen. Haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten – kuten iäkkäiden ja vammaisten henkilöiden, lasten ja nuorten sekä eri vähemmistöjen – tilanteeseen on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät huomioitava vaikutusarvioinneissa

Koronapandemia ja sen hoitamiseksi tehdyt toimet ovat vaikuttaneet erityisesti jo ennestään haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten elämään. Tässä Policy Briefissä tarkastellaan pandemian vaikutuksia oikeusministeriön sidosryhmäkyselyn vastausten perusteella. Kansalaisjärjestöille ja neuvottelukunnille kohdistetussa kyselyssä nousivat esille muun muassa saavutettavan viranomaisviestinnän merkitys sekä pandemian aikaisten rajoitustoimien vaikutukset terveyteen, hyvinvointiin ja palveluiden saantiin.

Maaliskuussa 2020 hallitus päätti ensimmäistä suosituksesta koronaviruksen leviämisen hillitsemiseksi, ja 16. maaliskuuta hallitus totesi yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa, että Suomi on koronavirustilanteen takia poikkeusoloissa. Poikkeusolojen yhteydessä hallitus antoi useita suosituksia ja rajoitustoimia, jotka koskivat esimerkiksi opetusta, kokoontumisia, julkisia palveluita, vierailuja riskiryhmien asumispalveluyksiköissä ja liikumista. Käyttöön otetun valmiuslain toimivaltuuksien perusteluna on ollut arvio siitä, että ne ovat välttämättömiä väestön suojaamiseksi sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamiseksi. Ensimmäinen poikkeusolajakso päättyi kesäkuussa 2020, mutta erilaisia rajoitustoimia on tehty myös myöhemmin. Koronatilanteen pahennutta Suomessa jälleen alkuvuodesta 2021 hallitus päätti uudestaan poikkeusolojen määrittämisestä.

Koronapandemian aikaisilla toimilla, suosituksilla ja rajoituksilla on ollut monenlaisia vaikutuksia ihmisten jokapäiväiseen elämään ja oikeuksien toteutumiseen. Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset, kuten ikään-tyneet, vammaiset henkilöt, lapset ja nuoret, vähemmistöihin kuuluvat ja alkuperäiskansa saamelaiset, ovat kokeneet uudenlaisia haasteita tai aiemmat ongelmat ovat korostuneet pandemian aikana entisestään. Pandemian aikaiset karanteenit, eristykset ja vierailukiellot ovat koskettaneet erityisen voimakkaasti myös laitoksissa ja asumisyksiköissä, kuten vankiloissa, sairaaloissa, säilöönottoyksiköissä, hoivakohteissa ja vastaanottokeskuksissa, asuvia.

Koronapandemian seurauksena asetetuilla rajoitustoimenpiteillä on onnistuttu hidastamaan viruksen leviämistä Suomessa, mutta samalla niillä on ollut huomattavia kielteisiä taloudellisia, sosiaalisia ja terveydellisiä vaikutuksia. Rajoitustoimien purkamista pohdittaessa on välttämätöntä arvioida toimien vaikutta-

Koronatilanteessa on kiinnitettävä erityistä huomiota perus- ja ihmisoikeusvaikutusten laajaan ja järjestelmälliseen seurantaan ja arviointiin.

vuutta monipuolisesti ja aloittaa purkamisen rajoituksista, jotka vaikuttavat vähiten viruksen leviämiseen, mutta joilla voidaan olettaa olevan suurimmat kielteiset vaikutukset lyhyellä ja pitkällä aikavälillä. (Tiedepaneeli 2020)

Valtioneuvoston tammikuussa 2021 julkaiseman selvityksen mukaan koronapandemiaan liittyvässä päätöksenteossa erityiseksi kehityskohteeksi nousi kokonaisvaltaisemman arvion luominen. Päätökset tehtiin keväällä 2020 hyvin vahvasti terveysnäkökulmasta, jolloin perusoikeudellinen, taloudellinen ja sosiaalinen näkökulma jäivät vähemmälle huomiolle. Lisäksi alueellisten näkökulmien parempi huomioiminen nousi esiin selkeänä kehityskohteena. Selvityksessä ei tarkasteltu erikseen pandemian yhdenvertaisuusvaikutuksia. (Valtioneuvosto 2021)

Muun muassa Euroopan unionin perusoikeusvirasto (European Union Agency for Fundamental Rights, FRA) on painottanut, että koronatilanteessa on kiinnitettävä erityistä huomiota perus- ja ihmisoikeusvaikutusten laajaan ja järjestelmälliseen seurantaan ja arviointiin. Koronapandemian aikaisia toimia on tarkasteltava ja arvioitava myös yhdenvertaisuusnäkökulmasta: millaisia vaikutuksia toimilla on ollut eri väestöryhmien oikeuksien toteutumiseen ja miten tämä on otettava huomioon uusien toimien ja pandemian jälkihoidon suunnitelmissa? Myös Ihmisoikeuskeskuksen Ihmisoikeusvaltuuskunta nosti esille koronapandemian vaikutuksia perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen tarkastelleessa julkaisussaan vaikutusarviointien merkityksen. Ihmisoikeusvaltuuskunta antoi hallitukselle suosituksen (Ihmisoikeuskeskus 2020)

Euroopan neuvosto on omassa tarkastelussaan nostanut esille koronapandemian aikaisten toimien mahdollisesti aiheuttaman suoran syrjinnän, epäsuoran syrjinnän ja kolmantena moniperusteisen tai intersektionaa-

Yhdenvertaisuus lainsäädännössä

Perustuslain mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muuhun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Henkilöön liittyvät tekijät, eivät siten saa vaikuttaa ihmisten mahdollisuuksiin päästä koulutukseen, saada työtä ja erilaisia palveluja. Yhdenvertaisuuslain tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. Vastavasti tasa-arvolain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Lain tarkoituksena on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä.

lisen syrjinnän. Suoraa syrjintää voi aiheutua rajoitustoimista, jotka kohdistetaan terveyden ja turvallisuuden nimissä tiettyihin ihmisiin tai ihmisryhmään. Epäsuoraa syrjintää voi puolestaan aiheutua, kun toimia kohdistetaan väestöön laajasti, mutta sen vaikutukset kohdistuvat voimakkaammin tiettyyn osaan väestöstä. Moniperusteisen syrjinnän osalta on noussut esille esimerkiksi vähemmistöihin kuuluvien naisten erityisen haavoittuva asema: heihin voi kohdistua suhteettomia kielteisiä vaikutuksia sukupuolen ja vähemmistötaustan vuoksi esimerkiksi työmarkkinoilla ja lasten hoidon kannalta koulujen siirtyessä etäopetukseen. (Euroopan neuvosto 2020)

Poikkeavat toimet ovat hyväksyttäviä vain, jos ne ovat ehdottomasti välttämättömiä ja oikeasuhteisia, ajallisesti ja laajuudeltaan rajoitettuja eivätkä loukkaa muita perusoikeuksia.

Euroopan neuvosto on painottanut disagregoidun, eli eri väestöryhmien osalta eritellyn, tiedon merkitystä koronapandemian toimien perustana. Vähemmistöjen ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien tilanteesta tarvitaan erikseen tietoa, jotta toimia voidaan suunnitella ja kohdistaa niin, että ne vastaavat parhaiten kaikkien tarpeisiin ja oikeuksiin. (Euroopan neuvosto 2020) Pandemian vastaisen toimien ihmisoikeusvaikutusten arviointia varten luoduissa malleissa painotetaan haavoittuvien ryhmien huomioimista etenkin yhdenvertaisuus- ja syrjintänäkökulmista (ks. esim. Scheinin & Molbæk-Steensig 2021).

Euroopan unionin perusoikeusvirasto on seurannut koronapandemian vaikutuksia etenkin sosiaalisten oikeuksien kannalta unionimaissa. Pandemia on vaikuttanut voimakkaasti varsinkin terveydenhoitoon, sillä koronapotilaiden määrän noustessa on jouduttu rajoittamaan pääsyä hoitoon muilta osin, ja toisaalta tilanne on vaikuttanut terveydenhoidon alan työntekijöiden hyvinvointiin ja turvallisuuteen töissä. Pandemia on vaikuttanut myös koulutukseen merkittävästi, sillä etäkouluun siirtyminen on aiheuttanut ongelmia yhdenvertaisuuden toteutumisessa koulutuksen järjestämisessä. Kaikilla oppilailla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia opiskella etäyhteyksien kautta, sillä käytössä olevat välineet ja perheeltä saatava

tuki vaihtelevat. Työelämään koronapandemia on vaikuttanut monin tavoin, ja rajoitustoimet ovat ajaneet useita aloja vaikeuksiin ja siten aiheuttaneet työttömyyttä. Perusoikeusvirasto on muistuttanut, että erityisiä ongelmia pandemia on aiheuttanut kodittomille ihmisille, joilla on usein korkeampi riski sairastua koronaan ja samalla vaikeuksia päästä terveydenhuollon piiriin. (FRA 2020)

Euroopan neuvoston mukaan koronapandemia on opettanut, että mitä huonommin valtio onnistuu ottamaan huomioon väestön moninaisuuden, sitä vaikeampi valtion on vastata pandemian kaltaisiin haasteisiin. Mitä hajan-tuneempi ja epätasa-arvoisempi yhteiskunta on, sitä heikommin se toimii kriisitilanteissa. Syrjinnän vastainen toiminta, yhdenvertaisuus ja inklusio ovat siten keskeisiä strategisia prioriteetteja kriisinhallinnassa. (Euroopan neuvosto 2020)

Euroopan neuvoston antamien suositusten mukaan valtion pitäisi välttää toimia, joilla rajoitetaan tiettyjen ryhmien oikeuksia ilman, että on vahvaa todistusperustaa kyseisten toimien eduista terveyden ja turvallisuuden kannalta. Hallituksen pitäisi käydä aktiivisesti vuoropuhelua vähemmistöjen ja kansalaisjärjestöjen kanssa kriisin aikana. Tiedonvälityksen ja eri ryhmien kuulemisen saavutettavuuteen erityisesti haavoittuvien ja syrjinnän vaarassa olevien ryhmien kohdalla on kiinnitettävä erityistä huomiota ja kehitettävä tapoja edistää niitä poikkeustilanteessa. Myös sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden saavutettavuuteen on kiinnitettävä huomiota etenkin paikallistasolla. Samoin lasten ja nuorten opetuksen toimivuutta etäyhteyksien kautta on tarkasteltava haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten näkökulmasta. (Euroopan neuvosto 2020)

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusvelvoitteen eurooppalainen yhteistyöverkosto Equinet on muistuttanut, että yhdenvertainen kohtelu ja syrjimättömyys ovat vaatimuksia, joita on noudatettava kaikissa olosuhteissa, myös kriisiaikoina. Poikkeavat toimet voidaan hyväksyä vain, jos ne rajoitetaan tarkasti siihen, minkä osoitetaan olevan ehdottomasti välttämätöntä ja oikeasuhteista, ja jos ne ovat ajallisesti ja laajuudeltaan rajoitettuja eivätkä loukkaa muita perusoikeuksia. Kaikkien viranomaisten ja poliitikkojen on viestittävä selkeästi, että kriisitilannetta ei saa koskaan käyttää syynä tasa-arvoa ja syrjimättömyyttä koskevien oikeuksien epämi- seen. Kriisintorjuntatoimissa on ilman viivytystä varmistettava kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ryhmien suojeleminen ja tärkeimpien julkisten palvelujen yhdenvertainen saatavuus ja saavutettavuus. (Equinet 2020)

Yhdenvertaisuus on turvattava myös kriisiaikana

Koronapandemiaan liittyvissä viranomaistoimissa on otettava huomioon etenkin haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset, kuten

Yhdenvertaisuusvaltuutetulle eniten sote-palveluihin ja koulutukseen liittyviä yhteydenottoja

Yhdenvertaisuusvaltuutetulle vuonna 2020 tulleista yli 1 500 yhteydenotosta noin 9 prosenttia liittyi jollain tavalla koronapandemiaan. Yhteydenottoja tuli kaikilta elämäntilanteilta, mutta suurin osa niistä koski sosiaali- ja terveyspalveluita sekä koulutusta. Yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulleet sosiaali- ja terveyspalveluita koskevat yhteydenotot käsittelivät esimerkiksi vierailukieltoja ja tapaamisrajoituksia sairaaloissa sekä asumispalveluyksiköissä, koronatausta ja sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuutta toimipisteiden ollessa suljettuina. Yleisesti ottaen yhteydenotoissa oli kyse perus- ja ihmisoikeuksien, kuten liikkumisvapauden, yksityis- ja perhe-elämän suojan, toimeentulon, terveyden ja

koulutuksen, rajoittamisesta tai palveluiden käytön estymisestä pandemian vuoksi.

Valtuutetun saamat yhteydenotot koskivat lisäksi erilaisia pandemian torjuntakeinoja, kuten maskipakkoja ja suosituksia, tilojen sulkemisia ja käyttörajoituksia ja liikkumis- ja matkustusrajoituksia. Valtuutettu sai myös joitain yhteydenottoja koronan vuoksi myönnettyistä taloudellisista tuista. Lisäksi osa vuoden aikana saaduista yhteydenotoista koski ennakkoluuloja, joita esimerkiksi vähemmistöihin kuuluvat tai tietyt ikäiset ihmiset olivat joutuneet pandemian vuoksi kokemaan. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2021a)

Oikeusministeriö kartoitti sidosryhmien havaintoja

Oikeusministeriö teki huhtikuussa 2020 sidosryhmilleen kyselyn koronaviruksen yhdenvertaisuusvaikutuksista. Kysely lähetettiin sähköpostitse romaniasiain neuvottelukunnalle (RONK), etnisten suhteiden neuvottelukunnalle (ETNO), vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnalle (VANE) ja useille eri vähemmistöjen kanssa työskenteleville kansalaisjärjestöille. Kyselyssä pyydettiin kertomaan oman työn näkökulmasta esille nousseista yhdenvertaisuushaasteista ja nostamaan esiin koronakriisin jälkihoidon kannalta olennaisia seikkoja eri vähemmistöjen kannalta. Osa järjestöistä keräsi kokemuksia myös laajemmin jäsenistöltään.

Monet kyselyyn vastanneista totesivat, että kyseisenä ajankohtana oli vielä vaikea arvioida koronan todellisia yhdenvertaisuusvaikutuksia. Vastauksissa tuotiin myös esille, että pandemian aikaiset haasteet ovat hyvin samanlaisia kuin muillakin väestöryhmillä, mutta niiden vaikutukset korostuvat tai ovat voimakkaampia erityisesti haavoittuvien ryhmien kohdalla.

Kysely uusittiin alkusyksystä 2020, ja tuoloin saaduissa vastauksissa painotettiin, että jo koronapandemian ensikuukausina esille nousseet ongelmat ja haasteet ovat pitkälti pysyneet samoina pandemiatilanteen jatkusakin. Tätä näkemystä tukevat myös erilaiset myöhemmin tehdyt selvitykset tilanteesta, kuten esimerkiksi vammaisjärjestöjen kyselyt pandemian vaikutuksista. Huomattava on myös, että monet koronapandemian aikana esille nousseet ongelmat ovat olleet olemassa myös ennen kriisiä, mutta ne ovat nyt nousseet aiempaa vahvemmin esille.

Oikeusministeriön tekemien sidosryhmäkyselyiden vastauksissa esille tuodut ongelmat käsittelivät etenkin tiedonvälitykseen ja viestintään liittyviä yhdenvertaisuuskysymyksiä, koronapandemiaan liittyvien rajoitustoimien vaikutuksia haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin, viranomaispalveluiden saatavuutta poikkeustilanteessa, asenteiden kiristymistä vähemmistöjä kohtaan ja näkemyksiä viranomais toiminnan kehittämisestä kriisitilanteessa.

Saavutettavan viestinnän tarve korostuu kriisiaikana

Koronapandemian aikana on ollut erityisen tärkeää, että viranomaisten tieto erilaisista tilanteeseen liittyvistä toimista on ollut mahdollisimman saavutettavaa, selkeää, avointa ja oikea-aikaista kaikille ihmisille kielestä, iästä, vammasta tai muusta taustasta riippumatta. Kaikki väestöryhmät tarvitsevat monenlaisia ajankohtaista tietoa: koronavirukseen varautumisesta, yleisistä toimintatavoista ja rajoituksista poikkeustilanteessa, ohjeita sairastumisen varalle ja esimerkiksi lasten koulunkäynnin järjestämiseen liittyviä toimintaohjeita.

Myös valtioneuvoston tiedepaneeli korosti kesäkuussa 2020 julkaistussa raportissaan, että poikkeusoloissa haavoittuvassa tai vähemmistöasemassa oleville ryhmille kohdistuvaan viestintään on kiinnitettävä erityisen paljon huomiota.

Oikeusministeriön sidosryhmäkyselyissä vastaajat olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä tiedon saatavuuteen. Haasteita viestinnässä on ollut ikääntyneiden ja vammaisten henkilöiden kannalta sekä eri vähemmistökieliryhmillä. Suuri osa koronapandemiaa koskevasta tiedosta on välitetty digitaalisesti, jolloin tieto ei välttämättä tavoita kaikkia. Kaikilla ihmisillä ei ole pääsyä verkkoon, ja navigointi eri sivustoilla sekä tiedon arviointi vaativat erityisiä viestinnän taitoja. Etenkin ikääntyneillä tai vammaisilla henkilöillä voi olla monenlaisia esteitä pääsyssä digitaalisesti välitettyyn tietoon. Esimerkiksi puutteelliset digitaidot, tarvittavien laitteiden puuttuminen tai välitetyn tiedon esteellinen muoto tekevät tietoon pääsyn hankalaksi tai jopa mahdottomaksi.

Vammaisjärjestöt painottivat oikeusministeriön kyselyissä saavutettavan ja monikanavaisen viestinnän merkitystä. Sähköisen viestinnän rinnalla on oltava useita muita vaihtoehtoja, ja materiaalia on oltava saatavilla viittomakielisenä, selkokielisenä, ruotsin- ja saamenkielisenä sekä Suomessa puhuttavilla yleisimmillä vierailiä kielillä olevaa materiaalia. Näkövammaisia varten tieto on oltava saatavilla pistekirjoituksella ja äänitteellä.

Vastauksissa nousi esille myös se, että viranomaisten viestintä on koettu jonkin verran satumanvaraiseksi: yksi arabiankielinen henkilö on saanut omakielistä tiedotusta puhelimeen-

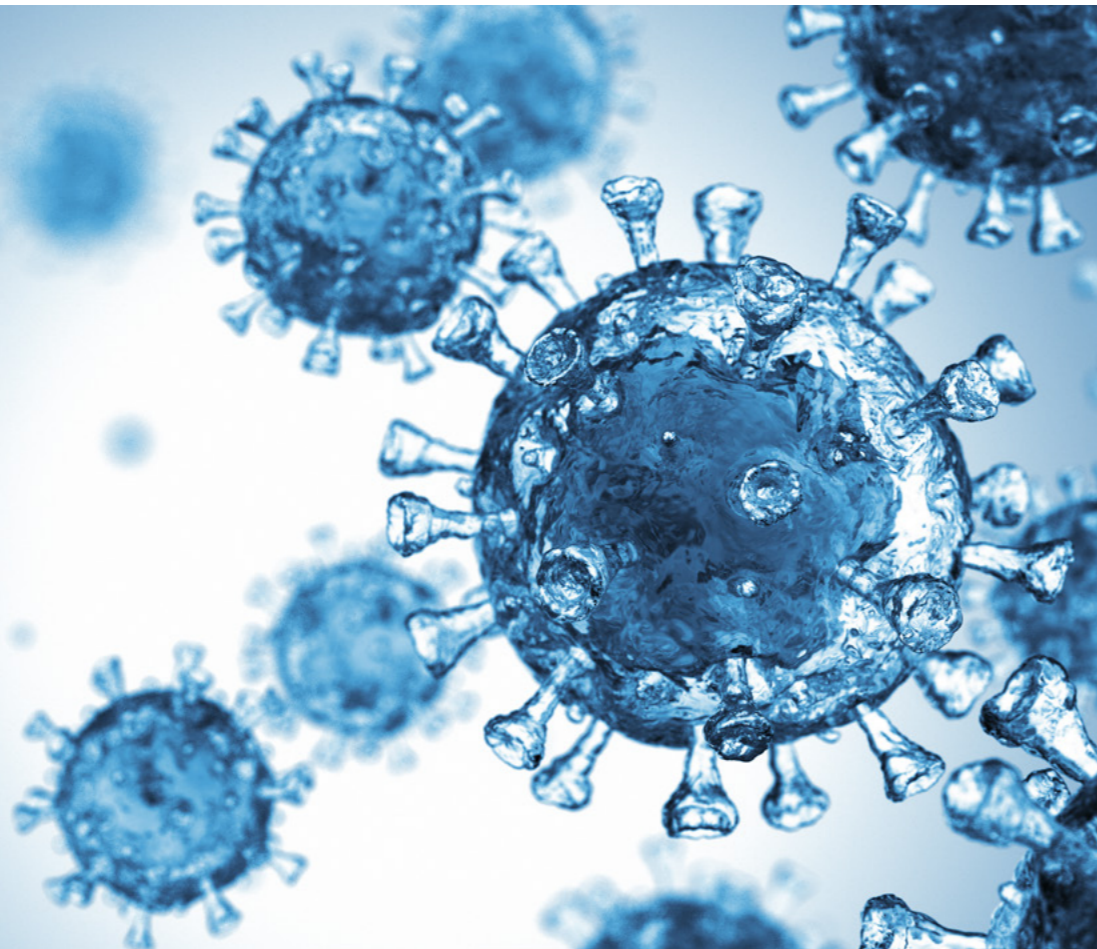
sa, kun taas hänen arabiankielinen lähipiirinsä ei. Tämä on herättänyt kysymyksiä siitä, mihin jakelu perustuu. Lisäksi omakielistä tietoa tuli saataville viiveellä, jolloin erilaiset huhupuheet ehtivät levitä yhteisöjen sisällä. Myös valmiuslain käyttöönottoa koskeva samanaikainen kriisitiedottaminen suomen ja ruotsin kielellä takkusi. Suurin osa operaattoreista lähettivät viestin Uudenmaan rajojen sulkemisesta vain suomeksi, koska tekstiviestien massalähetyksen toimeksiannossa oli puutteita.

Oikeusministeriön kyselyiden mukaan viestinnässä on ollut myönteistä esimerkiksi viittomakielinen tulkkaus valtioneuvoston tiedotustilaisuuksissa. Hyvä esimerkki vaihtoehtoisesta tiedotus- ja kommunikaatiokanavien käytöstä on monissa kunnissa tehty soittokierrokset, joiden avulla on selvitetty kotona asuvien vanhusten selviytymistä poikkeusoloista. Esimerkkinä kyselyssä nostettiin esiin myös sosiaali- ja terveysministeriön kansalaiskirje, josta Näkövammaisten liitto tuotti pistekirjoitusversion ja äänitteen.

Kyselyihin saaduissa vastauksissa painotettiin, että tiedonkulkua viranomaisilta yksittäisille ihmisille on tarkasteltava huolella, jotta ketju saadaan mahdollisimman toimivaksi. Viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan toimivat yhteistyörakenteet ja luottamus ovat osaltaan edesauttaneet tiedonkulkua. Järjestöt nostivat esille, että yhteistyötä pitää rakentaa pitkäkestoisesti, jotta kriisiaikanakin on helpompi toimia yhdessä.

Järjestöt ja uskonnolliset yhteisöt ovat nousseet keskeiseen rooliin viranomaistiedon välittäjinä ja myös tiedon kääntäjinä. Tähän vaikuttaa osaltaan se, että palvelu- ja asiointipisteet, jotka ovat myös tärkeitä tiedonsaantipaikkoja maahanmuuttajataustaisille henkilöille, ovat olleet koronan vuoksi suljettuina. Järjestöt pitivät hyvänä sitä, että esimerkiksi Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA) avasi pikarahoitushaun järjestöille omakielisten neuvontapalvelujen kehittämiseksi. Järjestöjen valmiudet siirtää omia palveluitaan verkkoon ja olla yhteisöidensä tukena rajoitusten aikana vaihtelevat suuresti.

Tampereen yliopistossa alkoi maaliskuussa 2020 selvitystyö kielivähemmistöjen tiedonsaannista ja kokemuksista koronavirusepide-

mian aikana. Tarkoituksena oli tuottaa nopeasti tietoa siitä, minkä kanavien kautta Suomessa asuvat venäjän-, somalin- ja arabiankieliset vähemmistöt saavat tietoa koronaviruksesta ja epidemiaan liittyvistä viranomaisohjeista. Projekti laati selvitystyön aikana viikoittain tiedotteita viranomaisten käyttöön.

Vaikka tietoa on ollut koronapandemian aikana paljon tarjolla, se ei Tampereen yliopiston selvityksen mukaan kuitenkaan tavoittanut kaikkia kohderyhmiä kovin hyvin. Puutteita tiedonsaannissa oli esimerkiksi siinä, että mitä pitäisi tehdä silloin, jos sairastuu. Selvityksessä haastatetuille arabian- ja somalinkielisille vastaajille televisio ja sosiaalinen media sekä lapset ja tuttavat olivat tärkeimpiä tiedonlähteitä. Venäjänkielisille keskeisiä kanavia olivat uutistoimistojen verkkosivut. Eräät haastateltavat nostivat esille myös työ- ja opiskelupaikat. Selvityksen mukaan somalin-, arabian- ja venäjänkielistä tiedotusta koronaviruksesta lisättiin tarkastelujaksen aikana (23.3.-20.4.2020). Esimerkiksi Yleisradio laajensi monikielistä koronauutisointia ja tarjosi koronauutisia muun muassa arabiaksi, somaliksi, kurdiksi ja persiaksi. (Tampereen yliopisto 2020)

Viestinnässä yhteiskunnan on osoitettava kuulevansa ja kuuntelevansa kaikkia.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) toteuttaman Koronaepidemian vaikutukset ulkomailta syntyneiden hyvinvointiin -tutkimuksessa (MigCOVID) arvioitiin muun muassa sitä, miten koronaan liittyvää tietoa oli 20-66-vuotiaiden maahanmuuttajien saatavilla. Selkeä enemmistö maahan muuttaneista henkilöistä (94 %) raportoi saaneensa riittävästi tietoa koronaviruksesta ja infektion leviämisen estävistä toimista. Ne maahan muuttaneet henkilöt, joiden suomen tai ruotsin kielitaito oli erinomainen, raportoivat saaneensa riittävästi tietoa merkitsevästi useammin (97 %) kuin ne, joiden kielitaito oli keskitasoinen (92 %) tai korkeintaan aloittelijan tasolla (91 %). Tutkimuksen mukaan tilanne koetun tiedonsaannin riittävyyden ja ehkäisytoimien noudattamisen osalta oli varsin hyvä. Johtopäätöksissä painotetaan, että havaittu tiedon riittävyyden yhteys suomen tai ruotsin kielitaidon tasoon korostaa tarvetta selkokielen käyttöön viestintämateriaaleissa. Monikielistä ja monika-

navaista viestintää tarvitaan erityisesti silloin, kun suosituksia päivitetään tai tarkennetaan koronaepidemian aikana. (THL 2021b)

Koronapandemian vaikutuksia arabian-, somalin- ja venäjänkielisten maahanmuuttajataustaisten ihmisten elämään Suomessa tarkastelleen tutkimuksen mukaan kriisin alkuvaiheessa etenkin arabiankielisillä ja somanliankielisillä oli vaikeuksia löytää viranomaistietoa ja sitä kautta apua tilanteeseen, koska tarvittava tieto ei tavoittanut heitä. Heikko suomen tai ruotsin kielen taito sai monet turvautumaan pääasiassa sosiaalisessa mediassa välitettyyn epäviralliseen tietoon. Tämän vuoksi osa saattoi olla alttiimpi tukeutumaan epäluotettavaan tietoon. Tutkimuksen johtopäätökset alleviivaavatkin, että etenkin kriisitilanteessa on erittäin tärkeää jakaa luotettavaa tietoa ja tarjota apua maahanmuuttajille heidän omilla kielillään. (Finell et al. 2020)

Vieraskielisen iäkkään henkilön suomen kielen taito, luku- ja kirjoitustaito sekä eri viestintävälineiden käyttötaito vaikuttavat olennaisesti siihen, mistä tietoa saadaan ja haetaan. JADE-toimintakeskuksen selvityksessä vieraskielisten ikääntyneiden tilanteesta koronapandemian aikana (2020) osa vastaajista kertoi pystyvänsä seuraamaan tiedotusta vain suullisesti välitettynä omalla kielellä. Tiivistetty, muille kielille käännetty viranomaistieto ei saavuta ikääntyviä tarpeeksi hyvin, vaan sen ymmärtämiseksi tarvitaan asioiden selittämistä sekä mahdollisuutta kysyä tarkennuksia, jotta tietoa voidaan soveltaa itselle ymmärrettäväksi. Saavutettavuuden ja kognitiivisen esteettömyyden kehittäminen onkin kielivalikoiman ohella tärkeää. Jotta voitaisiin jatkossa varmistua siitä, että Suomessa asuvat ulkomailaustaiset iäkkäät saavat kriisitilanteessa oikeaa ja ajankohtaista tietoa, on tiedottamisessa huomioitava eri kieli- ja kulttuuriryhmien välisiä eroavuuksia laajemmin.

Valtioneuvoston tiedepaneelin mukaan koronapandemian aikaisen viestinnän tulokellisuutta on seurattava siitä näkökulmasta, miten hyvin se tavoittaa eri väestöryhmiä. Viestinnässä yhteiskunnan on myös osoitettava kuulevansa ja kuuntelevansa kaikkia. Tiedepaneeli painottaa raportissaan, että syrjäytymisvaarassa olevien ja marginaaleihin kuuluvien kansalaisten kannalta keskeinen kysymys on ”Haluaako kukaan kuulla meitä?”. Tässä tärkeitä ovat kansalaisjärjestöt ja paikallisjärjestöt, kuulemistilaisuuksien uutisointi ja kuulemistilaisuuksissa on otettava

erityisesti huomioon esimerkiksi eri vähemmistöjen ja saamelaisten osallistuminen. Myös kansalaisten digitaalisen kuulemisen prosessien vahvistaminen ja kehittäminen on tärkeää. Digitaalista kuulemistä voisi toteuttaa esimerkiksi yhteistyössä paikallisen lehdistön ja paikallishallinnon kanssa, jotta paikallistaso tavoitetaan mahdollisimman kattavasti. (Tiedepaneeli 2020)

Valtioneuvoston viranomaistoimintaa koronapandemian aikana tarkastelleessa selvityksessä haastatellut poliittiset päättäjät ja virkamiehet arvioivat viestinnän kansalaisten suuntaan onnistuneeksi: viranomaiset saivat viestittyä tilanteen vakavuudesta ja siten kyettiin vaikuttamaan epidemian etenemiseen. Sitä vastoin yhteistyön ja tiedonkulun parantaminen sekä valtioneuvoston sisällä että valtioneuvoston ja sen ulkopuolisten toimijoiden välillä todettiin selvityksessä tärkeäksi kehityskoh-

Koronapandemian aikaiset rajoitukset vaikuttaneet etenkin haavoittuviin ryhmiin

Koronapandemian aikana annettujen erilaisen rajoitusten ja suositusten pääasiallisena tavoitteena on hidastaa ja estää koronaviruksen leviämistä, turvata terveydenhuollon kapasiteetti ja suojella erityisesti riskiryhmiin kuuluvia ihmisiä. Esimerkiksi liikkumista, koulutusta ja työelämää koskevilla rajoituksilla on kuitenkin erilaisia vaikutuksia eri ihmisten elämään, ja niillä on ollut myös kielteisiä vaikutuksia etenkin haavoittuvassa asemassa oleviin henkilöihin. Terveiden suojeleminen on voinut aiheuttaa ongelmia muiden oikeuksien toteutumisessa. Toisaalta keskittyminen vahvasti terveyden turvaamiseen koronan kannalta on saattanut heikentää muiden terveyden osa-alueiden huomioimista, ja tilanne on kasvattanut näin palvelu- ja hoitovelkaa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on painottanut, että vaikka pandemian rajoitustoimenpiteet ovat tartunnan estämisen näkökulmasta olleet välttämättömiä, rajoituksilla on ollut vakavia seurauksia monille ryhmille, joiden asema on entisestään ollut haavoittuva ja joilla on ollut korostunut riski väkivallalle ja muille oikeudenloukkauksille. Esimerkiksi liikkumisvapauden ja lähikontaktien väliaikaista rajoittamista

teeksi. (Valtioneuvoston kanslia 2021)

Valtioneuvoston kanslian viestintäosastolla aloitti alkuvuodesta 2021 uusi strategisen viestinnän tiimi, joka vastaa vuoden 2020 kevään poikkeusolojen alussa käynnistetyistä Suomi toimii -viestintäkokonaisuudesta. Viestintäkokonaisuuden tarkoituksena on tukea koronakriisissä valtakunnallista ja alueellista viestintäyhteistyötä sekä luoda auttamisen ja tukemisen toimintakanava. (Valtioneuvoston kanslia 2021)

koskeneessa hallituksen esityksessä (HE 39/2021 vp) ei valtuutetun lausunnon mukaan ollut tehty yhdenvertaisuusvaikutusten arviointia, vaikka yhdenvertaisuuslaki velvoittaa kaikkia viranomaisia tekemään arvioinnin.

Valtuutettu arvioi, että esityksessä ehdotetut rajoitustoimet olisivat vaikuttaneet käytännössä eniten haavoittuvassa asemassa oleviin henkilöihin, kuten paperittomiin, liikkuvaan väestöön, ihmiskaupan uhreihin, asunnottomiin tai muulla tavoin marginaalissa eläviin sekä sosioekonomisesti heikossa asemassa oleviin, joilla on arjessaan muita vähemmän valinnan varaa järjestää elämäänsä vaihtoehtoisin tavoin. Lisäksi rajoitusten valvonnan seuraamusten kohdentumisessa on käytettävä harkintaa ja huomioitava, että erityisen haavoittuvassa asemassa olevilla ei ole tosiasiallisia mahdollisuuksia toimia toisin tai ylipäättävästi saatavilla tietoa liikkumisen rajoituksista. Lisäksi heille aiheutuu usein muita enemmän haittaa heihin mahdollisesti kohdistuvista rajoitusten rikkomisen seuraamuksista, kuten sakkorangaistuksesta. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2021)

Poikkeustilanne kuormittaa mielenterveyttä ja hyvinvointia

Koronapandemian aikana on keskeisin terveyteen ja hyvinvointiin liittyvä huoli on luonnollisesti ollut itse koronatauti ja sen aiheuttamat terveysongelmat. Pandemian aikaiset rajoitustoimet ja muut taudin ehkäisemiseksi tehdyt toimet ovat kuitenkin osaltaan aiheuttaneet myös toisenlaisia terveyshuolia. Muun muassa mielenterveysongelmat sekä niiden kärjistymisen sosiaalisen eristäytymisen aikana toistuvat oikeusministeriön sidosryhmäkyselyihin saaduissa vastauksissa.

Kriisipuhelimet ja vastaavat mielenterveyspalvelut ovat ruuhkautuneet koronapandemian aikana. Suomen Mieli ry:n mukaan esimerkiksi nuorten Sekasin-chattiin oli jo lokakuun 2020 loppuun mennessä tullut 48 prosenttia enemmän yhteydenottoja kuin edellisellä vuonna. Kriisipuhelimeen oli tullut vastaavana aikana yhteydenottoja 34 prosenttia enemmän kuin vuonna 2019. (Mieli 2020a) Mielenterveyden keskusliiton Mielenterveysbarometrin (2020) mukaan lähes neljä viidestä suomalaisesta uskoo koronapandemian lisäävän mielenterveysongelmien määrää tulevaisuudessa, ja 62 prosenttia vastaajista arvioi koronan heikentävän erityisesti mielenterveyskuntoutujien tilannetta.

Monille maahanmuuttajataustaisille tärkeät kontaktit löytyvät esimerkiksi kotoutumiskeskuksista, mutta niiden ollessa suljettuina ihmiset jäävät yksin. Mieli ry:n ulkomaalaistaustaisille kohdennetun selvityksen mukaan kolmasosa kyselyyn vastanneista koki mielenterveytensä heikentyneen koronaepidemian vuoksi. Mielen hyvinvoinnin lisäksi koronaepidemian negatiiviset vaikutukset todennäköisesti ulottuvat myös muihin ulkomaalaistaustaisten terveyden ja hyvinvoinnin osa-alueisiin. (Mieli 2020b)

Maaliskuussa 2020 valtioneuvosto antoi valmiuslain nojalla asetuksen, joka antoi kunnille oikeuden poiketa terveydenhuollon kiireettömän hoidon ja sosiaalihuollon palvelutarpeen arvioinnin määräajoista. Nämä asetukset kumottiin kesäkuussa. (STM 2020a) Terveyden- ja sosiaalihuollon käyntejä on myös peruttu pandemian aikana, koska terveyden- ja sosiaalihuollon palveluita on järjestelty uudelleen ja toisaalta asiakkaat ovat pelänneet saavansa tartunnan käynnin aikana. Tartun-

tariskin vuoksi erilaisia matalan kynnyksen palveluja, kuntoutukseen liittyviä palveluja ja ryhmämuotoisia sosiaali- ja terveyspalveluja on väliaikaisesti lopetettu. Epidemian hidastaminen on ollut etusijalla monen muun sairauden ennaltaehkäisyyn ja kiireettömään hoitoon nähden. Poikkeusolot korostavat perusoikeutta riittäviin terveydenhuollon palveluihin niiden osalta, jotka kuuluvat riskiryhmään tai ovat muutoin haavoittuvassa asemassa.

Ikäihmiset ovat koronakriisin aikana erityisen haavoittuvassa asemassa. Oikeusministeriön kyselyiden vastausten mukaan huoli on noussut erityisesti sairastuneista ikäihmisistä ja siitä, millä tavoin he saavat tarvitsemansa avun ja tuen. Konkreettisten asioiden ohella kyse on psyykkisestä jaksamisesta ja mielenterveydestä huolehtimisesta. Ikäihmisten keskuudessa on lisäksi erityisen haavoittuvia ryhmiä, kuten yksin asuvat ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluva ikääntyneet. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ikäihmistien kohdalla huolena on vastausten mukaan se, että kun he yleensäkin kärsivät muita useammin yksinäisyydestä, poikkeusolot voivat heikentää entisestään heidän mielenterveyttään ja hyvinvointiaan. Samalla kun rajoitustoimet voivat turvata ikääntyneiden oikeuden terveyteen, ne voivat vaikuttaa kielteisesti esimerkiksi Euroopan uudistetun sosiaalisen peruskirjan ikääntyneille takaamaan oikeuteen osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. (EAPN 2020)

Palvelutalojen ja muiden sosiaalihuollon asumisyksiköiden kategoriset vierailukiellot pandemian aikana ovat johtaneet siihen, että yksiköissä asuvien ikääntyneiden, vammaisten henkilöiden ja heidän läheistensä oikeutta perhe-elämään ja henkilökohtaiseen vapauteen on rajoitettu voimakkaasti turvallisuuden takaamiseksi. Eduskunnan oikeusasiamies on huomauttanut, että asetettaessa vierailuille rajoituksia pitää arvioida yksilöllisesti niiden välttämättömyys ja oikeasuhtaisuus ja etsiä vaihtoehtoisia keinoja viruksen leviämisen estämiseksi. Koronapandemian aikana etenkin asumisyksiköissä tehdyt päätökset koronaan liittyvistä erityistoimista ovat olleet usein massapäätöksiä, jotka on tehty ilman vaadittavaa yksilöllistä harkintaa ja asianosaisten kuulemista. (EOA 2020b)

Erilaisissa suljetuissa laitoksissa, kuten vankiloissa, vaativan hoidon psykiatrisilla osastoilla tai Maahanmuuttoviraston alaisissa säilöönottoyksiköissä elävät ihmiset muodostavat erityisen haavoittuvassa asemassa olevan ryhmän.

Keväällä 2020 valtioneuvosto velvoitti yli 70-vuotiaita pysymään erillään kontakteista muiden ihmisten kanssa mahdollisuuksien mukaan. Yhteen ryhmään kohdistettu rajoitus koettiin syrjivänä, ja sekä yhdenvertaisuusvaltuutettu että eduskunnan oikeusasiamies antoivat siitä kantansa. Lausuntojen mukaan kyseessä oli valtioneuvoston antama toimitaohje eikä velvoittava määräys, eikä suositus siten ollut yli 70-vuotiaisiin kohdistuvaa syrjintää. Koska asiaa käsitellessä hallituksen tiedotteessa kuitenkin käytettiin velvoitesanaa, yksittäiset yli 70-vuotiaat henkilöt ovat kuitenkin voineet perustellusti ajatella ohjeiden olevan oikeudellisesti velvoittavia. Oikeusasiamies painotti, että jotta ikään perustuva erilainen kohtelu ei muodostuisi syrjiväksi, on jatkuvasti arvioitava suositeltuja toimenpiteitä ja muun muassa sitä, pitäisikö ikärajaa muuttaa tai onko ikärajan asettaminen ylipäättään tarpeellista. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020c, EOA 2020a)

Ulkomaalaistaustaiset iäkkäät kärsivät valtaväestön iäkkäiden tavoin eristyksissä olemisesta ja riskiryhmään kuulumisesta. JADE-toimintakeskuksen selvityksen mukaan tämän lisäksi ulkomaalaistaustaisilla iäkkäillä oli omista lähtökohdista, kuten kielestä, ylijärjällisistä suhteista, muuttotaustasta, vähemmistöasemasta sekä näkymättömyydestä vanhuspalveluissa johtuvia erityisiä lisähuolia, jotka vaikuttavat poikkeuksellisessa ajassa. Arjessa ulkomaalaistaustaisia iäkkäitä auttavat useimmiten läheiset ja sukulaiset sekä järjestötoimijat. JADE-toimintakeskuksen mukaan siksi erityinen huoli koskee iäkkäitä, joilla ei ole sukulaisia ei Suomessa. Kaikilla ulkomaalaistaustaisilla ikäihmisillä ei ole valmiuksia tai resursseja löytää tai hyödyntää yhteiskunnassa ikääntyville tarjolla olevia palveluita tai viranomaisen apua koronapandemian aikana. (JADE 2020)

Myös omaishoitajien jaksaminen on ollut koetuksella epidemian aikana. Esimerkiksi omaishoitajien lakisääteiset vapaat eivät toteudu kaikilla alueilla tyydyttävästi. Riittämätön tuki voi jatkuessaan aiheuttaa merkittävän uhan omaishoitajien terveydelle. Omaishoi-

tajien hyvinvointi ja jaksaminen kunnissa on tärkeä selvittää ja huolehtia lakisääteisten vapaiden järjestämisestä. (THL 2021a)

Vastaanottokeskukset, turvakodit ja muut laitokset, joissa asutaan tiiviisti yhdessä, ovat erityisen alttiita ympäristöjä koronaviruksen tarttumiselle. Turvapaikanhakijat ja turvakotien asukkaat sekä henkilökunta ovat tuoneet esiin huoltaan hygienian ylläpitämisestä ja sosiaalisen eristäytymisen ylläpitämisestä näissä olosuhteissa. Erilaisissa suljetuissa laitoksissa, kuten vankiloissa, vaativan hoidon psykiatrisilla osastoilla tai Maahanmuuttoviraston alaisissa säilöönottoyksiköissä elävät ihmiset muodostavat erityisen haavoittuvassa asemassa olevan ryhmän. Rikosseuraamuslaitos on laatinut ohjeet, jotka rajoittavat vankien arkea tuntuvasti koronapandemian aikana. (Tiedepaneeli 2020)

Vammaisten ihmisten kuntoutukset keskeytettiin keväällä 2020 poikkeusolojen vuoksi, mikä järjestöjen mukaan aiheutti riskin vammaisen ihmisen toimintakyvylle ja mahdollisesti myös pysyviä heikennyksiä toimintakykyyn. Vammaisjärjestöt muistuttivatkin oikeusministeriön kyselyiden vastauksissa, että poikkeusoloissakin on kuntoutuksen ohella varmistettava apuvälineiden huollon, sovitusten ja korjausten toimivuus ja jatkuvuus. Keväällä 2020 apuvälineiden huolto, korjaus ja sovitukset pysäytettiin monissa kunnissa. Apuvälineiden huollon, korjausten ja sovitusten katkokset vaikuttavat vammaisten ihmisten toimintakykyyn ja aiheuttavat ongelmia esimerkiksi työssäkäynnissä ja opiskelussa. Epäsopiva apuväline, kuten epäsopiva pyörätuoli, voi aiheuttaa myös terveydellisiä ongelmia tai komplikaatioita. Jos apuvälineiden huollot, korjaukset ja sovitukset lopetetaan koronapandemian aikana, ruuhkautuvat palvelut myöhemmin.

Invalidiliiton selvityksen mukaan vammaisten ihmisten itsenäinen liikkuminen väheni kodin ulkopuolella ja elämänpiiri kapeni korona-aikana, ja samalla riippuvuus läheisistä kasvoi. Jopa 74 prosenttia selvitystä varten tehdyn kyselyn vastaajista kertoi liikkumisensa kodin ulkopuolella vähentyneen vuonna 2020.

Vastaajista 22 prosenttia puolestaan kertoi, ettei korona-aika ollut vaikuttanut liikkumisen määrään. Vain neljällä prosentilla vastaajista liikkuminen oli kasvanut. Koronapandemia kutisti vammaisten ihmisten elämänpiiriä niin, että liikkuminen kodin ulkopuolella tapahtui lähinnä kodin ja kaupan välillä. Etätyö ja -opiskelu vähensivät myös liikkumista. Monissa vastauksissa nousi esiin myös pelko liikkuva kodin ulkopuolella. Esimerkiksi pyörätuolilla liikkuvat välttelivät asioimista kaupakeskuksissa, joissa turvavälejä ei usein huomioida. Sen sijaan ulkoilu jatkui entisellään tai jopa lisääntyi. Vammaiset ihmiset ulkoilivat enimmäkseen omalla piha-alueella tai kodin lähellä. Toimintakykyä pyrittiin ylläpitämään esimerkiksi katsomalla television jumppaohjelmia. Monilla vastaajilla sosiaaliset suhteet vähenivät korona-aikana, ja osa vastaajista kertoi eristäytyneensä ulkomaailmasta. Vammaisten ihmisten itsenäisyys ja omatoimisuus vähenivät, sillä entistä useampi vammaisen oli riippuvainen läheisistään muun muassa kyydin saamisessa, kun taksipalveluja tai julkista liikennettä ei nähty riittävän turvallisen vaihtoehdona liikkumiselle. (Invalidiliitto 2021b)

Vuoden 2021 alussa aloitetut koronarokotukset herättivät huolen siitä, miten ja missä järjestyksessä eri väestöryhmät saavat rokotteen. Esimerkiksi vammaisjärjestöt ovat olleet huolissaan siitä, miten rokotteet turvataan vammaisille henkilöille. Niiden mukaan rokotusjärjestyksessä on huomioitava pysyvät ja vaikeat vammat, sillä esimerkiksi pyörätuolissa istuminen tai muu fyysinen vakava toimintakyvyn rajoite alentaa merkittävästi keuhkojen toimintaa. Rokotusjärjestelyissä olisi siten otettava erityisesti huomioon henkilökohtaisen avun varassa, ympäri vuorokauden omissa kodeissaan elävät ja palveluasumisyksiköissä asuvat vaikeimmin vammaiset. Lisäksi muun muassa vammaisten henkilöiden henkilökohtaiset avustajat ja kehitysvammaisten asumisyksiköiden henkilökunta ovat kriittisessä asemassa rokotusten suhteen. Vammaisjärjestöt ovat peräänkuuluttaneet myös yksityiskohtaisempaa ja selkokielistä tietoa rokotusten aikataulusta ja järjestelyistä. (Invalidiliitto 2021a)

Yhdenvertaisuusvaltuutettu antoi sosiaali- ja terveysministeriölle lausunnon yhdenvertaisuusperiaatteen soveltamisesta mahdolliseen koronarokotteiden alueelliseen kohdentamiseen, kun kaavailtiin rokotusten kohdentamista pahimmille tautialueille. Valtuutettu totesi, ettei yhdenvertaisuusperiaate sinänsä estä rokotusten tai muiden terveydenhoidon toimenpiteiden kohdentamista silloin, kun kohdentaminen tasoiittaa pandemian ihmisten terveydelle aiheuttamia riskejä. Nämä riskit voivat liittyä esimerkiksi viruksen eri ikäisille tai eri tauteja sairastaville henkilöille aiheuttamiin komplikaatioihin, erilaisissa tehtävissä työskentelevien henkilöiden sairastumisriskiin tai viruksen alueellisen esiintymisvaihtelun aiheuttamaan sairastumisriskiin. Esimerkiksi asuinpaikkaan perustuvan erilaisen kohtelun on kuitenkin täytettävä perustuslain ja yhdenvertaisuuslain mukaiset edellytykset. Samalla pitäisi osoittaa, että alueellinen kohdentaminen todennäköisesti ehkäisee kyseisen tartuntataudin leviämistä ja näin turvaa ihmisten terveyttä ja terveydenhuoltojärjestelmän kantokykyä tehokkaammin kuin kohdentaminen tasaisesti koko väestöön. Yhdenvertaisuusvaltuutettu painotti, että jos tällaista selvitystä ei ole, syrjinnän kieltä estää rokotusten alueellisen kohdentamisen. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2021c)

Huoli lapsiperheiden jaksamisesta kasvoi

Sosiaalibarometri 2020 -kyselyyn vastanneiden arvioissa eniten huolta aiheuttivat tukea tarvitsevat nuoret ja lapsiperheet. Kaikista vastaajista 49 prosenttia nosti alueensa tukea tarvitsevat nuoret ja 48 prosenttia vastaajista tukea tarvitsevat lapset ja lapsiperheet suurimmaksi huolenaiheekseen. Huoli tukea tarvitsevien lapsiperheiden tilanteesta lisääntyi edellisvuoteen verrattuna 15 prosenttiyksikköä.

Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman työryhmän mukaan riskinä on, että korona-kriisi lisää lasten ja nuorten eriarvoisuutta ja syrjäytymistä. Rajoitustoimien kesto ja laatua on arvioitava tarkkaan etenkin niiden kohdistuessa lapsiin ja lapsiperheisiin. Vaikka koronaepidemia vaikuttaa kaikkiin lapsiin ja nuoriin, vaikutusten kesto ja laajuus vaihtelevat. Haitalliset vaikutukset myös kasaantuvat ja kumuloituvat haavoittuvassa asemassa oleville nuorille. Tällaisia ryhmiä ovat esimerkiksi lapset ja nuoret, joiden perheiden toimeentuloa kriisi on heikentänyt, vammaiset ja pitkäaikaissairaat lapset ja nuoret, kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja nuoret sekä lapset ja nuoret, joiden perheissä on mielenterveys- tai päihdeongelmia. Poikkeusajat ovat kuormittaneet myös vanhempia, mikä lisää vanhemmuuden tuen tarvetta. (STM 2020b)

Ensi- ja turvakotien liiton lapsiperheille tekemässä kyselyssä (2020) 43 prosenttia vastaajista kertoi korona-ajan aiheuttamasta psyykkisestä kuormituksesta ja sen aiheuttamista ongelmista. Toiseksi yleisimmät haasteet liittyvät etätyöskentelyn ja lapsen hoidon yhdistämiseen sekä etätyöskentelyn ja etäkoulun yhdistämiseen. Noin neljäsosa kaikista vastanneista nimesi näihin liittyviä ongelmia. Lasten tarpeiden ja etätyön yhteensovittaminen on tuntunut osassa perheistä lähes mahdottomalta yhtälöltä. Lasten harrastusten ja mielekkään tekemisen sekä kavereiden puute on lisännyt kuormitusta vielä entisestään. Erityisen kuormittava tilanne on ollut niissä perheissä, joissa on useita eri-ikäisiä lapsia. Perheissä alle kouluikäiset tarvitsevat hoivaa ja seuraa ja koululaiset puolestaan apua koulutehtävistä selviämiseen, kun koulujen käytännöt lasten opiskelun tukemisessa näyttävät kyselyn mukaan vaihtelevan erittäin paljon. Tulosten mukaan erityistä tukea tarvitsevien lasten tuki koululta on vanhempien kokemuksen mukaan

jäänyt riittämättömäksi.

Vajaa puolet vastaajista (40 %) arvioi oman selviytymisensä tulevaisuudessa nykyistä heikommaksi. Näin kertovat myös sellaiset vanhemmat, joilla vaikeuksia ei ole ollut aiemmin. Huolestuttavin tilanne on sillä kolmanneksella vastaajista, joilla on ollut vaikeuksia selvitä koronavaikeuksista ja joilla myös tulevaisuus näyttää ahdistavalta ja pulmat jatkuvat. Näillä perheillä on taustalla kasautuneita ongelmia ja arjen haasteita, joita koronatilanne on syventänyt. Suurimmat huolet liittyvät uupumukseen, perheen keskinäisten suhteiden kärjistymiseen ja siihen, että voimat ovat jo nyt olleet venytettyinä äärimmilleen. (Ensi- ja turvakotien liitto 2020)

Oikeusministeriön kyselyiden vastauksissa painotettiin, että vammaiset lapset ja nuoret ovat poikkeusolojen aikana erityisen heikossa asemassa. Esimerkiksi lyhytaikaishoito ja lasten henkilökohtainen apu on lakkautettu tai vähennetty minimiin ja ansiotyössä olevat vanhemmat ovat joutuneet jäämään kotiin lastensa kanssa, sillä osa vammaisista lapsista kuuluu riskiryhmiin. Etäopetuksessa tukeminen on ollut erityisen vaativaa vammaisten lasten vanhemmille. Vanhempien uupumuksella voi olla pitkäkestoisia vaikutuksia vammaisten lasten hyvinvointiin ja mahdollisuuksiin elää perheessään.

Monet vammaisten lasten ja heidän perheidensä tarvitsemat tukipalvelut on koronaviiruksen tuomassa poikkeustilanteessa lakkautettu tai vähennetty minimiin. Poikkeustilan kuormittavuuden vaikutus vammaisten lasten perheiden tilanteeseen on ollut näkyvässä jo pandemian alkuvaiheessa. Monen vammaisen lapsen hoidon sitovuus ja kuormittavuus ovat huomattavasti lisääntyneet, millä voi olla pitkäkestoisia vaikutuksia vammaisiin lapsiin ja heidän perheisiinsä.

Sijoitetut lapset ovat haavoittuvassa asemassa ja siksi korona ja sen aiheuttamat rajoitustoimet näkyvät heidän hyvinvoinnissaan, mielenterveydessään, oikeuksien toteutumisessa sekä palvelujen saatavuudessa monia muita ihmisryhmiä voimakkaammin. Sijoitetuilla lapsilla on usein mielenterveysongelmia ja koronapandemia on vaikeuttanut avun saamista. Lastensuojelupalvelujen supistaminen ja tapaamisten vaihtaminen etätapaamisiksi ovat heikentäneet entisestään

heikossa asemassa olevien lasten hyvinvointia palvelujen saatavuuden huonontumisen myötä. Samalla avun tarve on kasvanut, niin Suomessa kuin maailmallakin: rajoitustoimenpiteet ja taloudellisten ongelmien lisääntyminen ovat kuormittaneet lapsia, lapsiperheitä ja lastensuojelun palvelujärjestelmää. Lapsissa itsessään koronavaikeus on herättänyt pelkoa, huolta ja epävarmuutta. Näistä tunteista puhuminen ammattilaisille etäyhteyden välityksellä ei ole välttämättä yhtä helppoa kuin kasvotusten. (Nelimarkka et al. 2021)

THL:n ja Lastensuojelun Keskusliiton teettämään kuntakyselyyn vastanneista kunnista 40 prosenttia arvioi lastensuojelun asiakkaiden määrän lisääntyneen koronapandemian vuoksi, ja 47 prosenttia kertoi lastensuojeluilmoitusten määrän kasvaneen. Lastensuojelun asiakasperheiden elämäntilanteet ovat selvästi vaikeutuneet valtaosassa kuntia. Jopa 63 prosenttia kunnista arvioi lasten mielenterveysongelmien lisääntyneen koronaepidemiaa edeltävään aikaan verrattuna. Vastaavasti 55

prosenttia kunnista arvioi, että vanhemmilla on aiempaa enemmän mielenterveysongelmia. (THL 2021b)

Yhdenvertaisuusvaltuutettuun otettiin vuonna 2020 yhteyttä koronapandemiaan liittyvien perheenyhdistämisen vaikeuksien vuoksi. Suomessa kansainvälistä suojelua saaneiden ja heidän perheenjäsentensä on ollut entistä vaikeampaa saada edes vireille hakemusta perheoleskelulupaa varten. Erityisesti matkustusrajoitukset, pitkät matkat edustustoihin ja vaatimus laillisesta oleskelusta edustuston sijaintimaassa, ovat saaneet aikaan lähes ylityspääsemättömiä esteitä monen perheen yhdistymiselle. Edustustojen palveluiden osittainen tai kokonaan sulkeminen on viivästyttänyt ja hankaloittanut monen perheenjäsenen asian etenemistä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on pitänyt välttämättömänä, että perheenyhdistämiseen hakemista ja käsittelyä vaikeuttavien esteiden poistamiseen ryhdytään kaikin keinoin.

Etäopetus horjuttaa koulutuksen yhdenvertaista toteutumista

Maaliskuussa 2020 sadat tuhannet peruskoululaiset, lukiolaiset ja ammattikoululaiset siirtyivät koronaviruksen rajoitustoimien vuoksi etäopetukseen. Etäopetus on tämän jälkeen jatkunut vaihtelevin tavoin eri oppiasteilla ja eri puolilla Suomella. Lisäksi osa oppilaista ja opiskelijoita sekä henkilökunnasta on ollut koronan vuoksi korona-altistumisten vuoksi etäopetuksessa karanteenin vaatiman ajan.

Koululaisten etäopetus vaatii vanhemmilta osaamista erilaisten sähköisten ohjelmien käytössä, jotta he voivat tarvittaessa olla koululaisten tukena ja seurata opetuksesta suoriutumista. Tämä asettaa haasteita etenkin maahanmuuttajataustaisille vanhemmille, erityisesti jos heillä on heikko suomen kielen taito. Perheiltä voi myös puuttua etäopetuksen vaatimat laitteet, jolloin maahanmuuttajataustaisten perheiden lapsilla ei ole yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua etäopetukseen ja suoriutua siitä. Oikeusministeriön kyselyn vastausten perusteella maahanmuuttajataustaisten koululaisten etäopetuksen sujumisessa on hyvin paljon hajontaa, mikä kertoo haasteista opetuksen yhdenvertaisessa järjestämisessä. Puutteelliset digi- ja kielitaidot sekä laitteiden puute ovat haasteena myös maahanmuuttaneiden aikuisten etäopiskelussa.

Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) selvityksessä noin kolmasosassa opetuksen järjestäjien, perusopetuksen rehtoreiden ja perusopetuksen opettajien vastauksissa arvioitiin, että poikkeuksellisten opetusjärjestelyjen vaikutukset ja haasteet tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen ovat olleet samansuuntaisia eri koulutusasteilla. Opetuksen järjestäjien (13 %), perusopetuksen rehtoreiden (24 %) ja perusopetuksen (14 %) ja lukioiden opettajien (16 %) vastauksissa arvioitiin tietoteknisten laitteiden tai nettiyhteyden puutteen heikentäneen oppijoiden etäopetuksen yhdenvertaista toteutumista. Opetuksen järjestäjien (16 %), perusopetuksen rehtoreiden (9 %) ja perusopetuksen (21 %) sekä lukiokoulutuksen (35 %) opettajien avovastauksissa arvioitiin lähiopetuksen puutteen heikentäneen yhdenvertaisuuden toteutumista erityisesti tukea tarvitsevilla ja kielivähemmistöihin kuuluvilla. (Karvi 2020)

Ammatillisessa koulutuksessa arvioitiin olevan eniten haasteita työelämässä tapahtuvassa oppimisessa ja näytöissä, etäopiskeluun liittyvien valmiuksien tukemisessa sekä erityisessä

tuessa. Yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa siirtyminen etäopetukseen sujui pääosin hyvin, mutta tutkimuksen mukaan jatkossa on tärkeää kiinnittää erityistä huomiota opiskelijoiden hyvinvointiin, itseohjautuvuuden valmiuksien kehittämiseen sekä etäopetuksessa tarvittavien opetushenkilökunnan pedagogisen osaamisen kehittämiseen. Arviointitulosten mukaan eniten tukea ja lisäresursointia tarvitaan perusopetuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa oppimisen ja osaamisen tuen vahvistamiseen sekä oppilas- ja opiskelijahuoltoon. Etäopiskelun aikana voimistuivat jo ennen pandemiaa tunnistetut ongelmat, kuten oppilas- ja opiskelijahuollon saatavuus. Lisäksi oppimisen tuen merkitys sitä tarvitseville korostui poikkeusolojen aikana, eikä tukea ollut kuitenkaan riittävästi saatavilla. Ammatillisessa koulutuksessa ohjausta työelämään tai jatko-opintoihin siirtymiseen ei ollut riittävästi tarjolla. (Karvi 2020)

Oppijoiden itseohjautuvuuden valmiuksien kehittämistä on tuettava kaikilla koulutusasteilla. Arviointiin osallistuneet korostivat, että poikkeuksellisten opetusjärjestelyiden vaikutusten seuranta myös jatkossa on tarpeen, sillä mahdolliset vielä näkymättömissä olevat vaikutukset saattavat tulla esiin vasta tulevien lukuvuosien aikana. (Karvi 2020)

Yhdenvertaisuusvaltuutettu sai vuoden 2020 aikana useita yhteydenottoja liittyen koronan aiheuttamiin erityisjärjestelyihin koulutuksessa. Yhteyttä otettiin esimerkiksi siksi, että kunta oli valtakunnallisten ohjeiden nojalla tehnyt päätöksen rajata etäopetus ainoastaan niille oppilaille, jotka itse kuuluvat koronan riskiryhmään. Linjauksella etäopetuksen ulkopuolelle jätettiin näin ne oppilaat, joiden läheinen kuului riskiryhmään. Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoi kunnalle, opetus- ja kulttuuriministeriölle sekä opetushallitukselle lähettämässään lausunnossa, että kunnan käytäntö ja sen taustalla olevat valtakunnalliset ohjeet voivat olla välillisesti syrjiviä yhdenvertaisuuslain kieltämällä tavalla. Opetushallitus muutti ohjeistustaan yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunnon pohjalta niin, että etäopetuksen tarjoamista suositeltiin myös niille oppilaille, jotka olivat perustellusti poissa lähiopetuksesta, koska heidän läheisensä kuului koronan riskiryhmään. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020b)

Hallituksen esityksessä perusopetuslain väliaikaisesta muutoksesta sisälsi erityisjärjestelyissä oppilaan oman ja läheisen terveydentilan perusteella. Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunnon perusteella hallituksen esitystä muokattiin näiltä osin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiinnitti lausunnossaan huomiota myös haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeuksien turvaamiseen kaikissa pandemiatilanteissa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu piti esitettyä linjausta 1-3 vuosiluokkien oppilaiden ja erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden vahvemmassa oikeudesta lähiopetukseen perusteltuna. Samaan aikaan tulisi kuitenkin valmistella prosessit, joiden kautta koulut voisivat tartuntatautilanteen sitä vaatiessa siirtyä myös haavoittuvassa asemassa olevien lasten osalta etäopetukseen tartuntatautilanteen sitä vaatiessa. Valtuutettu korosti oppilaitosten ja perheiden yhteistyön tärkeyttä erityisjärjestelyistä sovittaessa. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020a)

Yhdenvertaisuusvaltuutettu sai vuoden 2020 aikana useita yhteydenottoja liittyen koronan aiheuttamiin erityis- järjestelyihin koulutuksessa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu otti asiakasyhteydenoton pohjalta kantaa myös opettajien maskisuositukseen. Opettajien maskin käyttö voi haitata joidenkin kuulovammaisten oppilaiden mahdollisuuksia seurata opetusta. Opetushallitus täydensi maskisuositustaan yhdenvertaisuusvaltuutetun kannanoton perusteella niin, että opettajan olisi suositeltavaa käyttää visiiriä tai ikkunallista maskia, mikäli luokassa on kuulovammainen oppilas, jonka olisi pystyttävä näkemään opettajan kasvot. (OPH 2021)

Korkeakoulujen valintakokeet jouduttiin järjestämään kesällä 2020 suunnitellusta poikkeavalla tavalla ja osin valintakiintiöitä muutaen. Yhdenvertaisuusvaltuutettu selvitti useita yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opiskelijavalintamenettelyjä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu ei todennut käsittelemässään tapauksissa varsinaista syrjintää, vaikka kiinnittikin huomiota joidenkin valintakokeiden järjestelyihin ja antoi suosituksia valintakokeiden yhdenvertaisempaan toteutukseen.

Koronapandemian aika on ollut erityisen haastava nuorille

Koronapandemian aikana tehdyt rajoitukset ovat vaikuttaneet erityisen voimakkaasti nuoriin. Yli kolmannes opiskelijoista menetti vuonna 2020 kesätyönsä, ja monien valmistuminen siirtyi koronapandemian vuoksi. Kesällä 2020 alle 25-vuotiaista työllisistä oli työttömänä noin neljännes. Jyväskylän yliopiston tutkimuksen mukaan 18–25-vuotiaista 40 prosenttia oli huolissaan koronavirusajoitteiden vaikutuksesta omaan henkiseen hyvinvointiinsa. Myös huoli toimeentulosta ja työurasta korostui nuorten vastauksissa: 45 prosenttia oli huolissaan työurastaan. (Wilska et al. 2020)

#MPkorona-nettikyselyssä 68 prosenttia 13-19-vuotiaista vastaajista kertoi, että koronavirus on tuonut elämään huolia tai ongelmia tai pahentanut olemassa olevia. Yleisimmät koronaviruksen aiheuttamat tunteet ja ongelmat olivat ahdistunut olo (72 % vastaajista), liiallinen netin, somen tai puhelimen käyttö (69 %), tylsyys (68 %) ja yksinäisyys (64 %). Yli puolet vastaajista koki jaksamattomuutta (58 %), koulunkäynnin haasteita (56 %) ja väsymystä (56 %). Muita yleisiä tunteita olivat esimerkiksi keskittymisvaikeudet (48 %), mielialan vaihtelut (45 %) ja uniongelmat (40 %). Erityisen huolestuttavaa oli, että huolia tai ongelmia kokeneista nuorista 13 prosenttia ilmoitti itsetuhoisista ajatuksista. Nettikyselyyn vastasi 2 200 nuorta ympäri Suomea huhtikuussa 2020. (Allianssi 2020)

Koronan vaikutukset nuoriin ovat #MPkorona-kyselyn perusteella olleet kuitenkin erittäin polarisoituneita. Vastaajista lähes puolet koki koronapandemian ajan tuoneen myös jotain hyvää heidän elämäänsä. Positiiviset kokemukset liittyivät avovastauksissa eniten opiskelun keventymiseen, mielekkään vapaa-ajan lisääntymiseen ja stressin vähenemiseen. Toisaalta juuri samat asiat, eli etäopiskelu ja tauolla olevat harrastukset, olivat joillekin nuorille merkittäviä stressin ja huolen aiheita. (Allianssi 2020)

Sosiaalisen eristytymisen vaikutukset ovat kielteisiä myös translapsiin ja -nuoriin, joiden vertaistuki on keskeytynyt, kun ryhmiä ei voida enää fyysisesti järjestää. Sateenkaarinuorten kohdalla ongelmia voi aiheuttaa se, että tilanne kotona saattaa olla jo valmiiksi tulehtunut. THL:n vuoden 2019 Kouluterveyskyselyn mukaan huolestuttavan moni sateenkaarinuori kokee henkistä ja fyysistä väkivaltaa vanhempiensa taholta. Kouluterveyskyselyn tulosten mukaan mielialaan liittyvät huolet ovat sateen-

kaarinuorilla lähes kaksi kertaa muita nuoria yleisempiä. Kaksi kolmesta seksuaalivähemmistöihin ja noin 60 prosenttia sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista oli ollut huolissaan mielialastaan kyselyä edeltävän vuoden aikana. Lisäksi ahdistuneisuus ja masennusoireilu olivat sateenkaarinuorilla lähes kolme kertaa muita nuoria yleisempiä ja noin joka viides sateenkaarinuori koki terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi. (THL 2020)

Pelastakaa Lapset -järjestö kokosi huhtikuussa 2020 kyselyssä tietoa nuorten kokemuksista koronapandemian aikana. Vastausten mukaan LGBTI-nuoret kokivat kaikkiin nuoriin verrattuna selvästi useammin itsensä stressaantuneeksi (66 %, kaikki 54 %), ahdistuneeksi (63 %, kaikki 49 %) ja masentuneeksi (49 %, kaikki 33 %) koronakriisiin liittyvien poikkeusolojen takia. (Lehtonen 2020)

68 %

13–19-vuotiaista kertoi, että koronavirus on tuonut elämään huolia tai ongelmia

56 %

13–19-vuotiaista koki haasteita koulunkäynnissä

40 %

18–25-vuotiaista oli huolissaan rajoitusten vaikutuksesta henkiseen hyvinvointiin

60 %

sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista oli huolissaan mielialastaan

49 %

HLBTI-ihmisiin kuuluvista nuorista koki ahdistusta

Etenkin haavoittuvassa asemassa olevien toimeentulo heikkeni

Koronakriisin työllisyysvaikutukset ovat osuneet raskaimmin naisvaltaisiin palvelualoihin ja ikäryhmistä voimakkaimmin nuoriin, 15–24-vuotiaisiin. Myös nuorten ikäryhmässä naisten työllisyystilanne oli heikentynyt merkittävämmän kuin miesten. Lomautettujen määrä lähti voimakkaaseen kasvuun heti kriisin puhjettua maaliskuussa 2020: määrä oli kolminkertainen helmikuuhun verrattuna. Lomautettujen määrä oli suurimmillaan huhtikuussa, minkä jälkeen lomautettujen määrä aleni voimakkaasti ja tasaantui elokuussa. (Tilastokeskus 2020)

Koronaepidemiolla on ollut merkittäviä vaikutuksia etenkin niiden henkilöiden toimeentuloon ja hyvinvointiin, jotka ovat olleet jo ennen epidemiaa eri tavoin sosioekonomisesti vaikeassa asemassa, kuten toimeentulotuen tarpeessa olevat henkilöt, mielenterveys- ja päihdekuntoutujat, asunnottomat sekä ulkomaalaistaustaiset työikäiset. (Kestilä et al. 2020) Koronapandemian aika on kohdellut kotitalouksia varsin epätasaisesti, mistä kertoo palkkojen ja sosiaalietuuksien hyvin erilainen kehitys. Kotitalouksien saamat palkat ja palkkiot laskivat nimellisesti 0,4 prosenttia vuonna 2020, samalla kun maksetut työttömyysetuudet kasvoivat 38 prosenttia. (Tilastokeskus 2021)

Toimeentulo on monelle haavoittuvaan ryhmään kuuluvalla henkilöllä erityisen vaikea koronan aiheuttamassa poikkeustilanteessa. Monet vähemmistötaustaiset henkilöt ovat epävarmoissa työsuhteissa, ja koronakriisin pelätään heikentävän heidän asemaansa entisestään. Työsuhteen loppumisella on ulkomaalaisten, erityisesti kolmannen maan kansalaisten, osalta vaikutuksia suoraan myös esimerkiksi oleskeluoikeuden jatkumiseen. Lomautusten ja koronapandemian muiden taloudellisten vaikutusten kohdistumista eri väestöryhmiin olisi tärkeä tutkia tarkemmin jatkossa.

Ensimmäistä kertaa koronapandemian aikana ulkomaalaisten ja vieraskielisten työttömien työnhakijoiden määrä (44 %) kasvoi selvästi suomalaisten työttömien työnhakijoiden määrää (39 %) nopeammin tarkasteltaessa työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) loka-kuun 2020 tilastoja. Pidemmällä aikavälillä

tarkasteltuna ulkomaalaisten ja vieraskielisten työttömien työnhakijoiden määrä on noussut pandemian aikana TEM:n mukaan kokonaisuudessaan lähes samaa tahtia kaikkien työttömien työnhakijoiden määrän kanssa. Sekä ulkomaalaisten että vieraskielisten työttömien työnhakijoiden kasvu on ollut suurinta Uudellamaalla ja Ahvenanmaalla.

Koronapandemian alkaessa kehitysvammaisten henkilöiden työtoiminta keskeytettiin, ja samalla työosuusrahan maksaminen lopetettiin. Työtoiminnasta saatava korvaus on hyvin pieni, mutta se on kuitenkin merkityksellinen ihmiselle, jolla ei ole muita tuloja. Työosuusrahan maksamisen lopettamista koronatilanteen vuoksi ei ole kompensoitu mitenkään. (THL 2020, Ihmisoikeuskeskus 2020)

Koronapandemian aika on vaikeuttanut merkittävästi vammaisten lasten ja nuorten perheiden toimeentuloa. Kun kouluissa siirryttiin etäopetukseen keväällä 2020, monet vammaisten lasten ja nuorten vanhemmat joutuivat jäämään pois töistä huolehtiakseen lapsistaan. Vanhempien oli mahdollista hakea Kelasta väliaikaista tukea kattaakseen palkattoman vapaan aiheuttamaa tulonmenetystä. Epidemiatuen maksaminen lopetettiin, kun koulut siirtyivät takaisin lähiopetukseen toukokuussa. Ne vanhemmat, jotka eivät tartuntariskin takia ole uskaltaneet viedä lapsiaan kouluun, ovat jääneet taloudellisesti vaikeaan tilanteeseen. (Tukiliitto 2020a ja 2020b)

Talouden supistuminen, työttömyyden kasvu ja kotitalouksien tulojen romahtaminen lisäävät esimerkiksi ruoka-avun tarvetta. Koronakriisin seurauksena moni turvautui ruoka-apuun ensimmäistä kertaa, ja ruoka-avun asiakasmäärät ovat nousseet pandemian alusta lähtien. Vuoden 2020 Sosiaalibarometrissa kolme neljästä sosiaalityöntekijästä kertoi ruoka-avun tarpeen lisääntyneen. Rajoitustoimet ovat kuitenkin haastaneet ruoan jakelun toimintatapoja ja aiheuttaneet ylijäämäruoan saatavuuteen ongelmia. Ruoka-avun jakaminen on paikoin keskeytynyt ainakin väliaikaisesti kokonaan kokoontumisrajoitusten vuoksi, tai ruokajonoja vältellään koronan tartuntavaaran pelossa. Lisäksi huomattava määrä sekä ruoka-avun jakelijoista että asiakkaista on ikään-tyneitä tai muuhun riskiryhmään kuuluvia.

Erityisesti kriisi kosketti perheitä, joissa oli erityistä tukea tarvitsevia lapsia.

Poikkeustilan jatkuessa kasvoi huoli asunnotomista ja päihteidenkäyttäjistä, jotka jo ennen korona-aikaa olivat säännöllisen ruoka-avun tarpeessa. Heidän tilanteensa heikentyi entisestään, eikä moni ollut peseytynyt tai syönyt lämmintä ateriaa jopa kuukausiin. (Laihiala & Nick 2020)

Lastensuojelun keskusliiton (2020) mukaan koronakriisi vaikeutti monien lapsiperheiden arkea ja toimeentuloa. Erityisesti kriisi kosketti perheitä, joissa oli erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Niukkuutta kokevien lapsiperheiden määrä kaksinkertaistui selvityksen mukaan koronakriisin seurauksena. Aiemman tutkimuksen mukaan jo ennen koronakriisiä

lapsiperheitä oli ruoka-avun saajista jopa 40 prosenttia, ja he turvautuivat ruoka-apuun muita asiakasryhmiä säännöllisemmin. (Laihiala & Nick 2020)

Pienituloisten perheiden talouksissa ruokamenot ovat lisääntyneet huomattavasti, kun koko perheen ruokailut on koulun, päiväkodin ja työpaikkaruokailujen sijasta järjestetty kotona. Ensi- ja turvakotien liiton tekemän kyselyn (2020) vastaukset tuovat näkyväksi sen, miten suuri merkitys kouluissa ja päiväkodissa tarjotulla ilmaisella lounaalla sekä edullisella työpaikkaruokailun mahdollisuudella on perheille. Osa perheistä on saanut ahdinkoonsa ruoka-apua, mutta pysyvä ratkaisu se ei ole.

Palveluiden saatavuus turvattava myös kriisiaikanaa

Koronaepidemia muutti sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen tuotantoa että väestön palvelujen käyttöä. Palvelujen tarjontaa vähennettiin perumalla sovittuja aikoja ja varaamalla vähemmän hoitoja. Ihmiset myös hakeutuivat hoitoon aikaisempaa vähemmän. Erikoissairaanhoidossa on vuoden 2020 aikana annettu hoitoa selvästi vähemmän kuin aiempina vuosina keskimäärin. Osa hoitoa tarvitsevista potilaista on jäänyt ilman heille suunniteltua hoitoa, ja he joutuvat jonottamaan hoitoa pidempään kuin olisi tarkoituksenmukaista. Monet riskiryhmät jäivät keväällä 2020 palvelujen ulkopuolelle tai ilman palveluja, kun henkilökohtaista palvelua ja ryhmämuotoista toimintaa rajoitettiin. (THL 2020)

Oikeusministeriön sidosryhmäkyselyiden vastauksissa muistutettiin, että yhdenvertaisuus pitäisi huomioida valtion, aluehallinnon ja kuntien valmiussuunnitelmissa, jotta poikkeusoloissa olisi valmius huomioida eri väestöryhmät niin, ettei heidän perus- ja ihmisoikeuksiaan loukata.

Kevään 2020 ensimmäisten rajoitustoimien aikana turvakotien ja lähisuhdeväkivallan

uhreja auttavien puhelinten palvelujen käytäminen väheni. Tämä johti palvelutarpeen patoutumiseen, mikä näkyi muun muassa auttavien puhelinten käytön merkittävänä lisääntymisenä kevään jälkeen. Väkivaltaa kokeville tarkoitettujen palvelujen kautta on saatu viitteitä siitä, että kontrollioiva väkivalta olisi lisääntynyt koronapandemian aikana. Apua väkivaltilanteisiin haettiin aikaisempaa selvästi enemmän chat-palveluista. (THL 2021)

Oikeusministeriön kyselyn vastausten perusteella vakavaa huolta herättää viranomaispalveluiden saatavuus. Kun koronapandemian aikana koulutus, kuntoutus, terapia ja muut palvelut siirtyivät suurelta osin verkkoon, esimerkiksi monen vammaisen henkilön tai mielenterveyden häiriön kanssa elävän henkilön arki on vaikeutunut merkittävästi. Monet viranomaisten tarjoamat palvelut ovat siirtyneet verkkoon, mikä hankaloittaa sellaisten henkilöiden pääsyä palveluihin, joiden kielitaito ja digiosaaminen ovat puutteelliset. Useat viranomaispalvelut vaativat vahvaa sähköistä tunnistautumista, mutta siihen vaadittavia tunteita ei ole kaikkien käytettävissä. Monet ta-

hot ovat lisäksi siirtyneet poikkeustilanteessa tarjoamaan palveluitaan puhelimen välityksellä. Puhelinpalvelut ovat usein maksullisia, mikä hankaloittaa palveluiden käyttöä henkilöille, joiden taloudellinen tilanne on heikko.

Viranomaisprosessit ovat venyneet koronakriisin aikana. Prosessien jatkumiseen liittyy paljon epätietoisuutta, mikä aiheuttaa niiden kohteena oleville ihmisille stressiä ja masennusta. Esimerkkeinä kyselyn vastauksissa nostettiin esille rikosprosessien ja turvapaikkakäsittelyiden venyminen sekä epävarmuus pitkäkestoisten terveydenhuollon prosessien jatkumisesta, esimerkiksi sukupuolienkorjaukseen liittyvien hoitojen jatkumisesta. Koronaviruksen aiheuttama poikkeustilanne on vaikuttanut myös trans-poliklinikkojen toimintaan: vastaanottoja on siirretty etäyhteyksiin päähän, mutta osa ajoista on jouduttu perumaan kokonaan. Lisäksi tulkkipalveluiden käyttö etänä on ollut hankalaa, ja se on vaikeuttanut palveluiden saatavuutta niitä tarvitsevien kohdalla.

Kyselyyn vastanneista kunnista ja kuntayhtymistä 56 prosenttia arvioi koulutoimen ja oppilashuollon palveluiden saamisen vaikeutuneen vähintään jossain määrin koronapandemian aikana. Lasten- ja nuorisopsykiatrian palveluiden saamisen puolestaan arvioitiin vaikeutuneen vähintään jossain määrin 62 prosentissa kunnista ja kuntayhtymistä. Osa palveluihin liittyvistä ongelmista on havaittu jo ennen pandemiaa, mutta poikkeusaika on selvästi pahentanut tilannetta. (THL 2021b)

Niin kutsutut paperittomat henkilöt, eli ilman oleskeluoikeutta Suomessa elävät, ovat erityisen haastavassa tilanteessa terveyspalveluihin pääsyn osalta. Tilanne on tälle ryhmälle erityisen hankala, kun palvelurakenne on muuttunut ja palvelut ovat osittain siirtyneet verkkoon. Maahanmuuttovirasto antoi koronatilanteen vuoksi suosituksen, että vastaanotto- ja palveluja jatkettaisiin kaikille turvapaikanhakijoille, joilta ne olivat vastaanottolain mukaan päätymässä. Suositus päättyi elokuun lopussa 2020, minkä jälkeen palvelut päättyivät monelta. Sosiaali- ja terveysministeriö suositti elokuussa 2020 kuntainfossa, että kunnat ja kuntayhtymät eivät perisi kotikunnattomien, kuten paperittomien, koronatestauksesta tai hoidosta maksua. (Kuntainfo 8/2020) Vuoden 2021 ministeriön kuntainfossa ohjeistettiin, että Suomessa tilapäisesti oleskelevat saisivat koronarokotuksen veloittamatta. (Kuntainfo 1/2021)

Vammaisjärjestöjen mukaan koronapandemian aikana vammaisten henkilöiden apuvälineiden huolto, korjaus ja sovitukset ovat olleet paikoin pysähdyksissä. Esimerkiksi uuden pyörätuolin sovitusta ei ole järjestetty, vaikka vammaisen ihminen tarvitsisi sen välttämättä. Myös vammaisten henkilöiden kuljetuspalvelut ovat heikentyneet osassa maata. Jotkut kunnat ovat suositelleet, etteivät yli 70-vuotiaat vammaiset ihmiset käyttäisi kuljetuspalveluja. Toisaalta osa taksiyrittäjistä on pysäyttänyt toimintansa, koska kyydit ovat vähentyneet merkittävästi koronapandemian vuoksi. Kunnat sulkiivat keväällä 2020 osan vammaisten henkilöiden palveluista tai rajoittivat niiden käyttöä. Yksilöllisten palvelujen ja korvaavien palvelujen toteutus vaihteli kunnittain. Päivä- ja työtoiminnan sulkeutumisella oli merkittäviä vaikutuksia, sillä asianmukaisessa päiväaikaisessa toiminnassa tarjotaan vuorovaikutusta ja mielekäästä tekemistä vammaisille henkilöille. (Vammaisfoorumi 2020)

Koronapandemian levitessä yli 70-vuotiaita ja muita riskiryhmäläisiä kehoitettiin pysyttelemään karanteeninomaisissa olosuhteissa. Samaan aikaan omaishoitajien työn sitovuus kasvoi, kun tilapäishoitoa omaishoitajien vapaiden ajaksi ei enää välttämättä saanut. Kontaktit muihin ihmisiin vähenivät ja mahdollisuus liikkua ulkona huononi. Läheisten tavallisesti antama apu ja tuki olivat katkolla tai vähentyneet, ja kunnan järjestämä apu toimi puoliteholla. Samalla erityisesti ikääntyneiden palvelutarpeet kasvoivat yksinäisyyden ja turvattomuuden lisääntymisen ja toimintakyvyn heikkenemisen seurauksena. Monet joutuivat turvautumaan toimeentulotukeen ja/tai käyttämään maksullisia yksityisiä palveluja, kuten kauppojen tai apteekkien kotiinkuljetuksia. (Sosiaalibarometri 2020)

Tutkimusten mukaan lastensuojelun sijaishuollossa olevien lasten ennusteet ovat merkittävästi muita lapsia heikommat niin terveyden, koulutuksen kuin työmarkkina-aseman suhteen. Koronapandemian aikana etenkin laitospaikkojen kysyntä on kasvanut, mikä on aiheuttanut pulaa sijaishuoltopaikoista ja osaavasta henkilökunnasta. Poikkeusolojen jatkuessa ja niiden jälkityössä on kiinnitettävä erityistä huomiota sijoitettujen lasten tukemiseen ja riittävien resurssien kohdentamiseen sijaishuoltoon, jotta jo valmiiksi kuormittunut tilanne ei kriisiydy. (Tiedepaneeli 2020)

Pelko ja epävarmuus ruokkivat vihapuhetta

Koronaan liittyvän poikkeustilan aikana on ollut nähtävissä myös vihapuheen lisääntymistä. Viestinnän ja kommunikoinnin siirryttyä yhä vahvemmin verkkoon on vihapuhe lisääntynyt erityisesti sosiaalisen median kanavilla. Kriisitilanteen on myös arvioitu ruokkivan ihmisissä pelon ja epävarmuuden tunnetta, joka on puolestaan purkautunut vihapuheena ja muina hyökkäyksinä erityisesti vähemmistöjä kohtaan. Muun muassa EU:n perusoikeusviraston (FRA) mukaan syrjintä ja vihapuhe esimerkiksi romaneja kohtaan ovat lisääntyneet erityisesti verkossa eri puolilla Eurooppaa. (FRA 2020)

Etenkin etnisesti aasialaistautaiset ihmiset ovat kohdanneet rasismia ympäri maailman, mikä on johtunut siitä, että koronavirus lähti leviämään Kiinasta. Amerikkalainen Stop AAPI Hate -järjestö tiedotti vastaanottaneensa vuonna 2020 maaliskuun ja elokuun välillä yli 2 800 ilmoitusta aasialaistautaisiin henkilöihin kohdistuneista väkivalta- tai syrjintätapauksista Yhdysvalloissa.

Tapauksista 70 prosenttia kohdistui naisiin, ja 38 prosenttia tapauksista tapahtui yrityksissä, kuten ruokakaupoissa. (Stop AAPI Hate 2020) Helsingin Sanomat ja Yle uutisoivat helmikuussa 2020, että Suomessa asuvat kiinalaiset ovat kohdanneet epäasiallista käytöstä koronaviruksen takia. Kiinalaistautaiset henkilöt ovat kokeneet Suomessa koronavirukseen liittyvää huutelua, ja heitä on esimerkiksi pyydetty pysymään kauempana. (HS 2020, Yle 2020)

Myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan on kohdistettu vihapuhetta ja muuta epäasiallista kohtelua aiempaa enemmän. Sosiaalisessa mediassa on oikeusministeriön sidosryhmäkyselyn vastausten mukaan jaettu kuvamanipulaatioita, joilla on lietsottu vihaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan. ILGA-Europen vuoden 2021 raportin mukaan koronavuosi on ajanut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt entistä vaikeampaan tilanteeseen Euroopassa muun muassa lisääntyneen vihapuheen vuoksi.

THL tiedotti joulukuussa 2020, että vieraskielisten osuus koronavirustartunnoista on huomattava muuhun väestöön verrattuna, sillä heistä tartunnan oli saanut 25 prosenttia, vaikka koko väestöstä heidän osuutensa on vain kahdeksan prosenttia. (THL 2020b) Mediassa uutisoitiin lisäksi, että koronavirustartuntoja ja kuolemantapauksia on esiintynyt etenkin Helsingin somaliyhteisössä. Uutisoitiin herätti somaliyhteisössä pelkoja leimautumisesta ja asenteiden kiristymisestä. Helsingin somalitaustaisesta väestöstä moni työskentelee näkyvissä asiakaspalveluammateissa, ja on siten altis vihapuheelle ja syrjinnälle.

Kriisitilanne voi luoda myös mahdollisuuksia parantaa ja syventää yhteistyötä ja luottamusta niin maahanmuuttajayhteisöjen sisällä kuin myös niiden ja muun yhteiskunnan välillä.

THL:n mukaan syynä vieraskielisten suurempaan osuuteen tartunnoissa on esimerkiksi se, että he asuvat yleensä isommissa kaupungeissa, joissa tartuntoja on myös enemmän. Virukselle altistumiseen vaikuttavat myös asuminen ahtaammin ja suuremmat perhekoot verrattuna muuhun väestöön. Tilanteen pelättiin herättävän kielteisiä asenteita vieraskielisiä kohtaan, ja esimerkiksi Helsingissä viranomaiset pyrkivät viestimään, että asiasta ei pitäisi tehdä yksioikoisesti maahanmuuttajakysymystä, vaan ongelmaan olisi tartuttava muun muassa parantamalla koronaan liittyvää viestintää vieraskielisten keskuudessa. Maahanmuuttajajärjestöjen ja -yhteisöjen kanssa järjestettiin aiheesta keskustelutilaisuuksia ja koronaneuvontaa jalkautettiin alueille, joissa asuu erityisen paljon maahanmuuttajataustaisia henkilöitä. (THL 2020b)

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuselinten eurooppalainen yhteistyöverkosto Equinet muistutti heinäkuussa 2020 antamissaan suosituksissa, että julkisissa laitoksissa ja tiedotusvälineissä ei saa esiintyä kriisiin liittyvää syrjintää ja vihapuhetta eikä toimintaa, joka saattaa synnyttää

syrjintää ja vihapuhetta. Näihin lukeutuu myös välillinen syrjintä, jossa näennäisesti neutraalit yleiset toimenpiteet aiheuttavat suhteettomia kielteisiä vaikutuksia tiettyihin väestöryhmiin. (Equinet 2020) Myös oikeusministeriön sidosryhmäkyselyiden vastauksissa peräänkuulutettiin erityisesti päättäjien, puolueiden ja muiden julkisten toimijoiden vastuuta viestiä niin, ettei se nosta kielteisiä asenteita etenkin haavoittuvassa asemassa olevia ihmisryhmiä kohtaan herkässä kriisitilanteessa.

THL:n tekemän Koronaepidemian vaikutukset ulkomailla syntyneiden hyvinvointiin -tutkimuksessa (MigCOVID) tarkasteltiin muun muassa maahanmuuttajien syrjintäkokemuksia koronapandemian aikana. Vastaajista 15 prosenttia kertoi, että heitä oli kohdeltu vähemmän kunnioittavasti kuin muita, nimeltely tai loukattu sanallisesti, uhattu tai häiritty. Miesten ja naisten välillä ei ollut merkittävää eroa (16 % ja 14 %). Eniten tänä aikana syrjintäkokemuksia oli Itä-Aasiasta Suomeen tulleilla. Heistä 37 prosenttia vastasi kysymykseen myöntävästi. Toiseksi eniten syrjintäkokemuksia oli Kaakkois-Aasiasta tulleilla maahanmuuttajilla, joista vähän yli 23 prosenttia kertoi kokeneensa syrjintää. Lähes saman verran syrjintäkokemuksia oli Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta tulleilla. Huomattava osa heistä, joilla oli kokemuksia erilaisesta epäasiallisesta kohtelusta, uhkaamisesta tai häirinnästä, kertoi näiden kokemusten lisääntyneen koronapandemian aikana: 67 prosenttia vastaajista arvioi vähemmän kunnioittavan kohtelun lisääntyneen, 62 prosenttia koki nimittelyn lisääntyneen ja 50 prosenttia arvioi uhkailun ja häirinnän yleistyneen. (THL 2021c)

Maahanmuuttajataustaisten ihmiset tilannetta Suomessa koronapandemian aikana tarkastelleen tutkimuksen mukaan kriisitilanne voi luoda myös mahdollisuuksia parantaa ja syventää yhteistyötä ja luottamusta niin maahanmuuttajayhteisöjen sisällä kuin myös niiden ja muun yhteiskunnan välillä. Tätä varten viranomaisten pitää kuitenkin luoda tarvittavat institutionaaliset edellytykset ja varata riittävät resurssit. Tutkimuksen mukaan toimiva yhteistyö nimenomaan viranomaisten kanssa koettiin erityisen ratkaisevaksi tekijäksi, jotta eri väestöryhmät voivat toimia parhaalla tavalla kriisitilanteen selättämiseksi. (Finell et al. 2020)

Suosituksia yhdenvertaisuuden turvaamiseksi

- Koronan leviämisen ehkäisemiseksi ja kriisin jälkihoidon aikana tehtäviä toimia on tarkasteltava erityisesti yhdenvertaisuuden näkökulmasta ja etenkin haavoittuvassa asemassa olevien ihmisryhmien kannalta. Perus- ja ihmisoikeuksien vaikutusarviointeja on tehtävä järjestelmällisesti.
- Eri väestöryhmien kuulemisesta esimerkiksi lainsäädäntöhankkeiden yhteydessä on huolehdittava myös poikkeustilanteissa. Kuulemiset on järjestettävä yhdenvertaisesti ja saavutettavasti.
- Viranomaisviestinnän on oltava selkeää, oikea-aikaista ja saavutettavaa kaikille. Etenkin eri kieliryhmät, vammaiset henkilöt ja iäkkäät ihmiset on huomioitava viestinnän suunnittelussa.
- Koronapandemian ajan yhdenvertaisuusvaikutuksista on kerättävä kattavasti tietoa eri väestöryhmien osalta. Tietoa on hyödynnettävä pandemiaan liittyvien toimien ja sen jälkihoidon suunnittelussa, jotta eri ihmisryhmien ja etenkin haavoittuvien ryhmien tilanne voidaan ottaa huomioon mahdollisimman hyvin jo ennakoita.
- Järjestöillä on merkittävä rooli kriisitilanteissa etenkin eri vähemmistöryhmien auttamisessa ja tavoittamisessa. Järjestöjen, yhdistysten ja muiden kansalaistoimijoiden työtä ja toimintamahdollisuuksia on tuettava poikkeustilanteissa. Lisäksi kansalaisyhteiskunnan ja hallinnon välistä yhteistyötä ja luottamusta on kehitettävä pitkäjänteisesti, jotta kriisi- ja poikkeustilanteissa pystytään toimimaan nopeasti yhdessä.

Lähteet

Allianssi (2020) Nuoret kokevat ahdistusta ja saavat voimaa sosiaalisista kontakteista koronatilanteessa. <https://alli.fi/nuoret-kokevat-ahdistusta-ja-saavat-voimaa-sosiaalisista-kontakteista-koronatilanteessa/>

Coronavirus pandemic in the EU – Fundamental Rights Implications, Finland (2020) The European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fi_report_on_coronavirus_pandemic_november_2020.pdf

Coronavirus pandemic in the EU – impact on Roma and Travellers (2020) The European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/covid19-rights-impact-september-1>

COVID-19: An analysis of the anti-discrimination, diversity and inclusion dimensions in Council of Europe member states (2020) Steering committee on anti-discrimination, diversity and inclusion (CDADI). <https://rm.coe.int/item-7-cdadi-2020-9-covid-19-an-analysis-of-the-anti-discrimination-di/1680a040a4>

COVID-19-kriisin haitallisten vaikutusten ehkäiseminen kestävään kehityksen periaatteiden mukaisesti, Tiedepaneelin vastaukset valmisteluryhmän kysymyksiin (2020) Valtioneuvoston COVID19-tiedepaneelin raportti 1.6.2020. https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/21411573/VNK_Tiedepaneelin_raportti_200601.pdf/b3c837ba-02a1-693b-ccf5-fbdada481c01/VNK_Tiedepaneelin_raportti_200601.pdf

EAPN (2020) The impact of Covid-19 on people experiencing poverty and vulnerability. <https://www.eapn.eu/the-impact-of-covid-19-on-people-experiencing-poverty-and-vulnerability-eapn-report/>

Eduskunnan oikeusasiamies (2020a) Vanhusten yhdenvertainen kohtelu koronavirusepidemian aikana, EOAK/3787/2020. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/3787/2020>

Eduskunnan oikeusasiamies (2020b) Yli 70-vuotiaita koskeva ohjeistus koronavirusepidemian aikana, EOAK/2889/2020. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/2889/2020>

Ensi- ja turvakotien liiton nettikysely lapsiperheille koronatilanteen aiheuttamista ongelmista - Tulokset ja johtopäätökset (2020). <https://ensijaturvakotienliitto.fi/wp-content/uploads/2020/05/Ensi-ja-turvakotien-liiton-lapsiperheiden-koronakyselyn-raportti-19.5.2020.pdf?x58837>
Equinet (2020) Suositus oikeudenmukaisen ja

tasa-arvoisen Euroopan toteuttamiseksi: yhteiskuntien uudelleenrakentaminen covid-19-pandemian jälkeen. <https://syrijinta.fi/documents/25249352/42722630/Equinet+suositus.pdf/a583fb84-58c7-443b-afa8-13975a8824ef/Equinet+suositus.pdf?t=1603877043421>

Finell, E., Jasinskaja-Lahti, I., Tiilikainen, M., Hasan, N., & Muthana, F. (2020) Lived experience related to the COVID-19 pandemic among Arabic-, Russian- and Somali-speaking migrants in Finland. <https://doi.org/10.31234/osf.io/q2v7r>

Helsingin Sanomat (2020) Koronavirus toi mukanaan syrjinnän: Qi Hongjia huomasi, miten suomalaisten käytös muuttui, 7.2.2020. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006398578.html>

Ihmisoikeuskeskus (2020) Koronapandemian vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen, Ihmisoikeusvaltuuskunnan suosituksia. https://bin.yhdistysavain.fi/1586428/q7Zwnlft4xT-b265uv5220Vn3Ej/Koronapandemian%20vaikutukset_ihmisoikeusvaltuuskunnan%20suosituksia.pdf

ILGA-Europe (2021) Annual Review 2021. <https://ilga-europe.org/annualreview/2021>

Invalidiliitto (2021a) Milloin vaikeasti vammaiset rokotetaan? <https://www.invalidiliitto.fi/ajankohtaista/milloin-vaikeasti-vammaiset-rokotetaan>

Invalidiliitto (2021b) Vammaisten ihmisten elämänpiiri kapeni korona-aikana. <https://www.invalidiliitto.fi/ajankohtaista/vammaisten-ihmisten-elamanpiiri-kapeni-korona-aikana>

JADE-toimintakeskus (2020) Miten meillä menee? Hyvinvointivaltion lupaus huolehtia kaikista iäkkäistä – myös vähemmistöistä? Poikkeustilanteen vaikutukset vieraskielisten ikääntyvien arkeen. http://jadetoimintakeskus.fi/wpee/wp-content/uploads/2020/06/Miten-meill%C3%A4-menee_raportti_fi-nal.pdf

Kestilä, Laura; Härmä, Vuokko & Rissanen, Pekka (toim.) (2020) Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen, Asiantuntija-arvio, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 14 / 2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140661/URN_ISBN_978-952-343-578-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kuntainfo 8/2020, Sosiaali- ja terveysministeriö suositus kunnille ja kuntayhtymille, Kotikunnattomat henkilöt ja koronavirusinfektioon liittyvän tutkimuksen ja kiireellisen hoidon kustannukset.
https://stm.fi/documents/1271139/21203212/FI+Kuntainfo+8_2020%2C+Kotikunnattomat+suositus.pdf/8d513ef9-d5ca-3ff2-97e6-8907794ac005?t=1598432955456&fbclid=IwAR3Nr_kJ6zrgg0GTr-crvkoogqbG74u8vpNxnlnqcRORFRabUNrT4hiYUoI

Kuntainfo 1/2021, Sosiaali- ja terveysministeriö suositus kunnille ja kuntayhtymille, COVID-19-rokotukset henkilöille, joilla ei ole kotikuntaa Suomessa.
https://stm.fi/documents/1271139/64382395/Kuntainfo_1_2021_covid-19-rokotukset_henkil%C3%B6ille_joilla_ei_ole_kotikuntaa.pdf/f283847f9-db97-5c54-fdb8-c0536b87c117/Kuntainfo_1_2021_covid-19-rokotukset_henkil%C3%B6ille_joilla_ei_ole_kotikuntaa.pdf?t=1615296087843

Laihiala, Tuomo & Nick, Reetta (2020) Koronakriisin vaikutukset ruoka-apuun keväällä 2020.
https://ruoka-apu.fi/wp-content/uploads/2020/09/Koronakriisin-vaikutukset-ruoka-apuun_Laihia-la-ja-Nick-2020-1.pdf

Lehtonen, Jukka (2020) HLBTI-ihmiset koronakriisissä – tutkimustietoa tarvitaan, WeAll-hanke.
<http://weallfinland.fi/hlbt-ihmiset-ja-jarjestot-koronakriisissa-tutkimustietoa-tarvitaan/>

Maailma.net (2020) Koronaviruksen kasvattama rasismi on hälyttävää.
<https://www.maailma.net/nakokulmat/koronaviruksen-kasvattama-rasismi-on-halyttavaa>

Mielenterveysbarometri 2020 (2021) Mielenterveyden keskusliitto.
<https://www.mtkl.fi/tiedotteet/78-uskoo-koronan-lisaa-van-mielenterveysongelmia-tulevaisuudessa/>

Mieli ry (2020a) Vuoden 2020 jälkeen lasten ja nuorten mielenterveytyössä on paljon tehtävää.
<https://mieli.fi/fi/%E2%80%9Dvuoden-2020-j%C3%A4lkeen-lasten-ja-nuorten-mielenterveyty-%C3%B6ss%C3%A4-paljon-teht%C3%A4v%C3%A4%C3%A4%E2%80%9D-0>

Mieli ry (2020b) Mielenterveys Covid-19-epidemian aikana.
https://mieli.fi/wp-content/uploads/2020/06/covid19_ja_maahanmuuttaneiden_mielenterveys.pdf

Nelimarkka, S. et al. (2021) Koronapandemian vaikutuksia lastensuojelun palveluihin ja asiakkaiden hyvinvointiin vuonna 2020, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpäpaperi 5/2021.
<https://www.julkari.fi/handle/10024/140941>

Opetushallitus (2021) Perusopetuksen järjestäminen 1.1.2021 alkaen.
<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-jarjestaminen-112021-alkaen>

Paikoiltaan siirretty arki - Koronakriisin vaikutukset lapsiperheiden elämään -selvitys (2020) Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 2/2020.
<https://www.lskl.fi/julkaisut/paikoiltaan-siirretty-arki-selvitys/>

Poikkeuksellisten opetusjärjestelyjen vaikutukset tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumiseen (2020) Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, Kansallisen arvioinnin tuloksia, 17.6.2020.
https://karvi.fi/app/uploads/2020/07/Poikkeuksellisten-opetusjarjestelyjen-vaikutukset-ensimmaiset-tulokset_korjattu-10.7.pdf

Scheinin, Martin & Molbæk-Steensig, Helga (2021) Pandemics and Human Rights: Three perspectives on human rights assessment of strategies against COVID-19, EUI Working Paper LAW 2021/01.
<https://cadmus.eui.eu/handle/1814/69576>

Selvitys: kielivähemmistöjen tiedonsaanti ja kokemukset koronavirusepidemian aikana 23.3.–20.4.2020 (2020) Tampereen yliopisto.
<https://www.tuni.fi/fi/tutkimus/selvitys-kielivahemistojen-tiedonsaanti-ja-kokemukset-koronavirusepidemian-aikana-23-3-20>

Selvitys koronakriisin aikana toteutetun valtioneuvoston kriisihoitamisen ja valmiuslain käyttöönoton kokemuksesta (2021) Valtioneuvoston selvityksiä 2021:1.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202101212316>

Sosiaalibarometri 2020, SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.
<https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2020/07/SOSTE-Sosiaalibarometri-2020.pdf>

Sosiaali- ja terveysministeriö, STM (2020a) Kunnalla on oikeus poiketa terveydenhuollon kiireettömän hoidon määrärajoista ja sosiaalihuollon palvelutarpeen arvioinnista koronavirustilanteen takia. Tiedote 53/2020.
<https://stm.fi/-/kunnalla-on-oikeus-poiketa-terveydenhuollon-kiireettoman-hoidon-maaraajoista-ja-sosiaalihuollon-palvelutarpeen-arvioinnista-koronavirustilanteen-takia>

Sosiaali- ja terveysministeriö, STM (2020b) Työryhmä: Koronaepidemian vaikutukset lasten hyvinvointiin on korjattava – erityinen huomio eriarvoisuuden torjuntaan, tiedote 24.6.2020.
<https://stm.fi/-/tyoryhma-koronaepidemian-vaikutukset-lasten-hyvinvointiin-on-korjattava-erityinen-huomio-eriarvoisuuden-torjuntaan>

Stop AAPI Hate (2020) National report 19.3.-5.8.2020.
https://secureservercdn.net/104.238.69.231/a1w.90d.myftpupload.com/wp-content/uploads/2020/10/Stop-AAPI_Hate_National_Report_200805.pdf

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019 (2020) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), työpäpaperi 38/2020.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140742/URN_ISBN_978-952-343-580-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y
Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, THL (2020a)

COVID-19-epidemian vaikutukset väestön palvelutarpeisiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen – nopea vaikutusarvio, raportti 8/2020.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139694/URN_ISBN_978-952-343-496-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, THL (2020b) Ulkomaalaistaustaisen väestön koronatartuntoja torjutaan monipuolisilla viestintäkeinoilla ja yhteisöjen avainhenkilöiden tuella.
<https://thl.fi/fi/-/ulkomaalaistaustaisen-vaeston-koronatartuntoja-torjutaan-monipuolisilla-vestintakeinoilla-ja-yhteisojen-avainhenkiloiden-tuella>

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, THL (2021a) Koronaepidemian vaikutukset hyvinvointiin, palveluihin ja talouteen.
<https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/ajankohtaista/koronan-vaikutukset-yhteiskuntaan-ja-palveluihin>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2021b) Kuntakysely: Koronaepidemia on lisännyt lastensuojelun tarvetta ja lastensuojelun asiakasperheiden mielenterveysongelmia.
<https://thl.fi/fi/-/kuntakysely-koronaepidemia-on-lisannyt-lastensuojelun-tarvetta-ja-lastensuojelun-asiakasperheiden-mielenterveysongelmia>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2021c) Tiedonsaanti, viranomaisuusostusten noudattaminen ja työolot koronavirusepidemian aikana – maahanmuuttaneille kohdennetun MigCOVID-väestötutkimuksen tulokset, Työpäpaperi 8/2021.
<https://www.julkari.fi/handle/10024/141067>

Tilastokeskus (2020) Talouden tilannekuva 18.12.2020.
<https://www.stat.fi/ajk/koronavirus/koronavirus-ajankohtaista-tilastotietoa/miten-vaikutukset-nakyvat-tilastoissa/talouden-tilannekuva#tyollisyys>

Tilastokeskus (2021) Talouden tilannekuva 15.3.2021.
<https://www.stat.fi/ajk/koronavirus/koronavirus-ajankohtaista-tilastotietoa/miten-vaikutukset-nakyvat-tilastoissa/talouden-tilannekuva#tyollisyys>

Tukiliitto (2020a) Kehitysvammajärjestöt: Liikkumista rajoitetaan lainvastaisesti vammaisissa palveluissa.
<https://www.tukiliitto.fi/ajankohtaista/kehitysvammajarjestot-liikkumista-rajoitetaan-lainvastaisesti-vammaisissa-palveluissa/>

Tukiliitto (2020b) Perheitä tuettava korona-ajan toimeentulovaikeuksissa.
<https://www.tukiliitto.fi/ajankohtaista/perheitatuettava-korona-ajan-toimeentulovaikeuksissa/>

Työ- ja elinkeinoministeriö (2020) Ulkomaalaisten työttömyys ja palveluihin osallistuminen 24.11.2020.
<https://kotouttaminen.fi/documents/3464316/4350785/Ulkomaalaisten-tyottomuus-ja-palveluihin-osallistuminen-marraskuu2020.pdf/58c4ab0a-05da-8b0ca-d18a381ef1bb/Ulkomaalaisten-tyottomuus-ja-palveluihin-osallistuminen-marraskuu2020.pdf?t=1606743330953>

Valtioneuvoston viestintään strategisen viestinnän tiimi (2021) valtioneuvoston tiedote 66/2021.
<https://valtioneuvosto.fi/-/10616/valtioneuvoston-viestintaan-strategisen-viestinnan-tiimi>

Vammaisfoorumi (2020) Vammaisten ihmisten oikeudet ja niiden toteutuminen koronaviruksen aiheuttamassa poikkeustilanteessa.
https://vammaisfoorumi.fi/wp-content/uploads/2020/04/vammaisten_oikeudet_STM_310320.pdf

Wilska, Terhi-Anna; Nyrhinen, Jussi; Tuominen, Jesse; Šilinskas, Gintautas & Rantala, Eero (2020) Kulutus koronan aikaan - ja sen jälkeen. Tutkimus COVID-19-epidemian rajoitustoimien vaikutuksesta kuluttajien käyttäytymiseen, taloudelliseen toimintaan ja hyvinvointiin Jyväskylällä: Jyväskylän yliopisto.
https://digiconsumers.fi/assets/uploads/2020/05/Kulutus-koronan-aikaan_19052020.pdf

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2020a) Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto hallituksen esitykseen perusopetuslain väliaikaisesta muuttamisesta.
<https://syrjinta.fi/se/-/yhdenvertaisuusvaltuutetun-lausunto-esitykseen-perusopetuslain-valiaikaisesta-muuttamisesta>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2020b) Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto etä- ja lähiopetuksen järjestämisestä oppilaille joiden perheenjäsen on riskiryhmässä, VVTdno-2020-393.
<https://syrjinta.fi/-/yhdenvertainen-lahi-ja-etaopetusopetus-poikkeustilassa>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2020c) Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto 70-vuoden ikärajaista koronavirusepidemian osalta, VVTdno-2020-523.
<https://syrjinta.fi/documents/25249352/0/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+lausunto+70-vuoden+ik%C3%A4rajasta+koronavirusepidemian+osalta+%28PDF%29.pdf/501426b0-599a-11a6-b9d8-70d84d5a7213/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+lausunto+70-vuoden+ik%C3%A4rajasta+koronavirusepidemian+osalta+%28PDF%29.pdf?t=1611646244290>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2021a) Yhdenvertaisuusvaltuutetulle ennätysmäärä yhteydenottoja vuonna 2020.
<https://syrjinta.fi/-/yhdenvertaisuusvaltuutetulle-ennätysmaara-yhteydenottoja-vuonna-2020>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2021b) Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto hallituksen esityksestä (HE 39/2021 vp) eduskunnalle laiksi liikkumisvapauden ja lähikontaktien väliaikaisesta rajoittamisesta.
<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2021-AK-363093.pdf>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2021c) Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto yhdenvertaisuusperiaatteen soveltamisesta rokotusjärjestykseen.
<https://syrjinta.fi/-/yhdenvertaisuusvaltuutetun-lausunto-yhdenvertaisuusperiaatteen-soveltamisesta-rokotusjarjestykseen>

Yle (2020) Aasialaistaustaiset kokeneet Suomessa syrjintää koronavirusepidemian puhjettua: haukkumista viruksiksi, välttelyä ja epäasiallisia katseita.
<https://yle.fi/uutiset/3-11190157>

Syrjintä Suomessa -Policy Brief kokoaa yhteen viimeisintä tutkimustietoa syrjintään ja yhdenvertaisuuteen liittyvistä kysymyksistä. Kukin Policy Brief -sarjan osa keskittyy tarkastelemaan yhtä ajankohtaista teemaa ja tarjoaa siihen liittyviä politiikkasuosituksia. Oikeusministeriön julkaisema sarja on suunnattu erityisesti päättäjille, poliitikoille, toimittajille, virkamiehille ja muille asiantuntijoille.

Tähän mennessä julkaistut
Syrjintä Suomessa -Policy Briefit:

- 1 Häirintä on syrjintää (2018)**
- 2 Moniperusteinen syrjintä olisi tunnistettava paremmin (2019)**
- 3 YK:n kestävä kehityksen tavoitteet ja syrjinnän seuranta (2020)**
- 4 Tutkimuskatsaus myönteisten ryhmäsuhteiden edistämiskeinoista (2020)**
- 5 Tutkimustietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tilanteesta (2021)**
- 6 Koronapandemian vaikutukset yhdenvertaisuuden toteutumiseen (2021)**

Syrjintä Suomessa -Policy Briefit löydät osoitteesta syrjintatieto.fi.
Myös ruotsiksi, englanniksi ja esteettömänä versiona.